dijalog za budućnost

Priručnik za sve one koji žele širiti mir i graditi društvo suradnje, poštovanja i tolerancije

dijalog za budućnost

Ujedinjene nacije

SADRŽAJ

Uvod 3
Identitet i samopoštovanje 4
Empatija i poštovanje 8
Upravljanje emocijama 12
Integracija načela rodne ravnopravnosti 16
Postavljanje ciljeva i donošenje odluka 20
Suradnja i timski rad 25
Upravljanje konfliktima 28
Prevencija govora mržnje 32
Zagovaranje i komunikacija 35
Društveni aktivizam 40
Kako provoditi participativno akcijsko istraživanje (PAR)? 44
1. PAR istraživačke skupine djece/mladih 45
2. Planiranje istraživanja i istraživanje teme/problematike za fokus aktivnosti 47
3. Okupljanje Skupine za potporu 49
4. Razvijanje i provođenje planiranih aktivnosti 50
5. Predstavljanje rezultata rada (u zajednici, školi i sl.) 50
6. Evaluacija i osvrt na urađeno 51
Metode u participativnim akcijskim istraživanjima 52
1. Moji veliki pomagači 52
2. Uloga „đavoljeg advokata“ 52
3. Vrtlog ideja – Brejnstorming 53
4. Mapiranje 54
5. Paukova mreža 54
6. Šta znamo/mislimo o 55
7. Idealno/stvarno 56
8. Analiza aktera 56
9. Drvo problema (zajednička analiza situacije) 57
10. Analiza prednosti, nedostataka, mogućnosti i ograničenja 60
11. Planiranje aktivnosti 61
12. Matrica za osvrt na rad 61
13. Kratka evaluacija 62

UVOD

„Odgoj i obrazovanje nisu dosipanje vode nego rasplamsavanje vatre.“

William Butler Yeats

Dragi učitelji,

vaše znanje, briga i predanost ostavljali su i ostavljaju dubok trag na životima hiljada djece. Vi najbolje poznajete dječji svijet i prepoznajete ga kao prostor neslućenih mogućnosti, ali i kao prostor koji suviše ovisi od nas odraslih. To nas obavezuje da naučimo djecu kako da uđu u svijet sreće, kvaliteta, prijateljstva, zabave, uspjeha i slobode. Kako da uđu u svijet odgovornosti za tuđe i svoje živote. To nas obavezuje da naučimo djecu kako da uđu u svijet budućnosti, ma koliko ona nepoznata bila i koju možemo posjetiti samo u mislima. U suštini, odgovorni smo da naučimo djecu socijalnim vještinama koje pomažu u stvaranju socijalnih interakcija i kvalitetnih odnosa. Socijalne vještine doprinose integraciji u vršnjačkim skupinama i uspješnom nošenju sa zahtjevima i izazovima koje pred nas stavlja okolina. To, također, podrazumijeva: vještine komunikacije, konstruktivno rješavanje problema, hrabrost za donošenje odluka, kreativno i kritičko mišljenje i upravljanje sobom, svojim emocijama i ponašanjem, kao i razumijevanje svijeta oko sebe i doživljavanje svega ovoga kao skupa različitosti. Odgovorni smo i da ih naučimo da različitosti pružaju šanse, otvaraju nove perspektive i predstavljaju bogatstvo jer nam pružaju mogućnost izbora, poređenja i vrednovanja. I kad već govorimo o obrazovanju za budućnost, podijelićemo sa vama najljepše stihove o njoj:

„Vaša djeca nisu vaša djeca.
Ona su sinovi i kćeri života koji žudi za sobom...

Dajte im svoju ljubav, ali ne i svoje misli.
Jer, ona imaju vlastite misli.
Dajte dom njihovim tijelima, ali ne tražite da tu udome i njihove duše.
Jer, njihove duše borave u kući sutrašnjice
do koje vi ne možete čak ni u svojim snovima.“

Kahlil Gibran

RADIONICA 1

Identitet i samopoštovanje

Identitet je doživljaj našeg vlastitog JA tokom dužeg perioda života, bez obzira na promjene i okolnosti koje se dešavaju oko nas. Identitet utječe na formiranje stavova i poglede na svijet, kao i na naš odnos prema drugima i drugačijima. Identitet predstavlja važan dio ukupne slike o sebi svakog pojedinca i daje odgovor na pitanje „KO SAM JA?", odnosno kako doživljavamo sebe u vremenu i prostoru.

Identitet se gradi kroz identificiranje sa nama važnim pojedincima i skupinama kojima pripadamo. Neke karakteristike identiteta dobivamo rođenjem – spol, fizička obilježja, rasa, nacija, religija, a neke nastaju kao produkti odabira koje pravimo tokom života – prijatelji, obrazovanje, muzika, politička opredjeljenja, mjesto življenja, profesija, sport i sl. Upravo zato, naš identitet je kompleksan i višeslojan.

U svojim formativnim godinama mladi integrišu različita identificiranja (spolna, etnička, sa njima značajnim odraslim i sl.) i na takav način formiraju i definiraju svoj identitet. Odrastajući, preuzimaju različite društvene uloge i funkcije. Tako slojevi našeg identiteta postaju sve kompleksniji, javljaju se stereotipi i predrasude o osobama ili skupinama, a pojedini slojevi identiteta koji su postali podloga za razvoj predrasuda postaju osnova za diskriminaciju ili uzrok sukoba među određenim skupinama, nacijama, kulturama i dr.

CILJ RADIONICE

1. razviti kompetencije za razumijevanje identiteta i samopoštovanja,
2. razviti osjećaj za svoj identitet i identitet drugih,
3. osvijestiti da pripadamo različitim skupinama u isto vrijeme te da se pripadnost skupinama mijenja tokom vremena,
4. osnažiti samopoštovanje.

OČEKIVANI ISHODI

Znanje:
Nakon ove radionice učesnici će razumjeti šta je to identitet, šta čini identitet, koliko je promjenljiv i kako se razvija, kao i pojam samopoštovanja.

Vještine:
Nakon ove radionice učesnici će moći da prepoznaju različite slojeve identiteta kod sebe i drugih, kako to utječe na samopoštovanje i odnose sa drugima.

Uvjerenja:
Nakon ove radionice učesnici će biti otvoreniji za prihvatanje različitih osobina i karakteristika kod drugih, prihvatanje različitih skupina i interesiranja i poštovanje sebe i drugih.

TRAJANJE RADIONICE

90 minuta.

SREDSTVA I POMAGALA

Tabla za pisanje, markeri, olovke, listovi papira u obliku cvijeta, papir A4, stikeri.

Samopoštovanje igra veliku ulogu u razumijevanju sebe te je osjetljivo na brojne utjecaje tokom adolescencije. Samopoštovanje je slika o sebi, koja ima svoju emocionalnu i vrijednosnu komponentu. Razvoj samopoštovanja tokom djetinjstva i adolescencije ovisi od niza intraindividualnih i socijalnih faktora. Stvara se kroz sliku koju dijete reflektuje prema drugima, naročito u odnosu na njegovu kompetentnost, a pritom, prihvaćenost od važnih drugih osoba i privrženost njima, naročito roditelja i vršnjaka, ima presudnu ulogu. Samopoštovanje utječe na svaki trenutak našega života jer predstavlja vrednovanje onoga što jesmo, što radimo i koje rezultate postižemo, bilo na pozitivan, bilo na negativan način. Kako ćemo se ponašati, kako ćemo reagirati na ponašanje drugih ljudi, odabirati životne vrijednosti i suočavati se sa životnim izazovima, u velikoj mjeri ovisi od toga kako procjenjujemo vlastite sposobnosti i vlastitu vrijednost.

Za osjećaj samopoštovanja nije dovoljno samo postizanje pozitivne slike o sebi, nego je prije svega važno ostvarivanje sigurnih i zdravih odnosa s drugima, koji se zasnivaju na poštovanju, suradnji i uključivanju, uvažavajući njihove specifičnosti i različitosti. Jednako je važno i da smo svjesni što više naših osobina i karakteristika, da znamo u čemu smo dobri, a u čemu nam je potrebna pomoć i potpora.
Izgradnja samopoštovanja, te sigurno podržavajuće okruženje za istraživanje identiteta od velike su važnosti za adolescente i proces formiranja pozitivne slike o sebi, te izgradnju sigurne i zdrave ličnosti. Ako im omogućimo da na siguran način istražuju kako i na koji način se uklapaju u svoju zajednicu i društvo, omogućavamo im da lakše definiraju svoj identitet u obitelji, među prijateljima, u skupinama vršnjaka. Isto tako im pomažemo da odolijevaju društvenim pritiscima, kao i očekivanjima u vezi sa njihovim spolom, etničkom pripadnošću, vjerom, kulturom i drugim relevantnim dimenzijama identiteta. Gradeći zdrav identitet i samopoštovanje mladih, promoviramo i stvaramo uvjete za socijalnu uključenost i uvažavanje različitih društvenih skupina u kojima svaki pojedinac ostvaruje svoj puni potencijal.

Opis aktivnosti

Aktivnost 1 – Govornica

Voditelj/ka improvizira govornicu, a zatim zamoli svakog učesnika/cu da razmisli kako bi, govorom, sebe predstavio skupini na zanimljiv način, odgovarajući na pitanje: „Ko sam ja?“, u roku od jednog minuta. Učesnici imaju nekoliko minuta da smisle način na koji će se predstaviti. Nakon toga svaki učesnik izlazi za govornicu i predstavlja se.

Aktivnost 2 – Igra asocijacija

Voditelj/ka pozove učesnike da kažu svoju prvu asocijaciju na riječ samopoštovanje. Učesnici asociraju, voditelj/ka ispisuje asocijacije na tablu za pisanje. Na asocijaciju da samopoštovanje znači da se poštujemo, voditelj/ka pita zbog čega se poštujemo. Kada učesnici navedu neke svoje osobine, pitamo ih da li to znači i da sebe razumijemo i da se dobro poznajemo?

Mini lekcija

Nakon toga voditelj/ka spomene sve navedene osobine koje prepoznajemo kod sebe i zbog kojih se osjećamo dobro i prihvaćeno, i objasni da zbog toga imamo pozitivnu sliku o sebi i osjećamo samopoštovanje. To nam pomaže da prihvatamo sebe, gradimo zdrave i dobre odnose sa drugima, da ih uvažavamo i prihvatamo i da nam ne smeta ako su drugačiji i/ili različiti od nas.

Aktivnost 3 – Grafikon identiteta

Svaki učesnik dobije šest listova u obliku cvijeta (napomena voditelju/ki: broj listova može biti manji ili veći od šest) u koje učesnici treba da upišu koje su njihove uloge u životu, njihove lične karakteristike, šta je to što čini njihov identitet, šta je ono što bi njega/nju definiralo kad bi ga/je neko pitao: „Ko si ti?“ (jedan list – jedna skupina kojoj pripada, odnosno jedna uloga, odnosno jedna osobina).

Svi učesnici, redom, čitaju svoje slojeve identiteta dok voditelj/ka zapisuje jedno ispod drugog, nastojeći da ne ponovi istu ulogu, odnosno osobinu.

Kada su svi učesnici pročitali svoje uloge, a voditelj/ka na tabli za pisanje zapisao/la većinu (nije nužno zapisati sve što je izgovoreno, te to treba unaprijed reći učesnicima da njihovo čitanje ne bi bilo usporeno zbog voditeljevog/kinog zapisivanja). Voditelj/ka može tražiti od učesnika da prokomentarišu zajedničku listu uloga i osobina i utvrde kategorije u kojima se uloge javljaju: uloge u životu (kćerka, majka, učenik, sportista, izviđač, navijač); nešto što biramo (politička pripadnost, oblačenje, religija, gdje živimo, profesija, pripadnost određenim skupinama, nepušač, antialkoholičar); ne biramo (gdje smo rođeni, boja kose, očiju, spol).

Važno je obratiti pažnju na vidljive i nevidljive odrednice identiteta. Zamoliti učesnike da uzmu svoje listove i od njih naprave cvijet i to tako da se lične osobine/karakteristike koje su najmanje vidljive stave u sredinu, a potom redaju listovi/latice koje su sve vidljivije. Cvijet treba zatvoriti u pupoljak tako da je najvidljiviji list, odnosno latica – karakteristika koja je kod učesnika vidljiva na prvi pogled.

Mini lekcija

Voditelj/ka komentariše značaj identiteta, kako se možemo definirati preko različitih kriterija, kako se naši izbori mijenjaju u ovisnosti od situacije u kojoj se nalazimo, onoga što nam je u određenom trenutku važno, da je identitet promjenljiv, da su naši identiteti neka vrsta filtera kroz koji promatramo svijet. Neki aspekti identiteta su naš izbor, a neki nisu. Naš doživljaj sebe i svog identiteta nije uvijek isti sa onim kako nas drugi vide i kroz koje karakteristike nas promatraju. Potrebno je prokomentarisati koje su se uloge često pojavljivale, da li je bilo teško odrediti šest kategorija, kako sebe određujemo u ovisnosti od trenutne situacije u kojoj se nalazimo.

Uloge zadovoljavaju važne potrebe pojedinca. Potrebno je ljudima objasniti zašto je važno imati ulogu, da budu svjesni i pozitivnih i negativnih predrasuda različitih uloga. Ljudi treba da budu u skladu i u miru sa onim što osjećaju. Opasnost postoji ako nas drugi vide samo kroz jednu ulogu ili ako sebe tako promatramo (suosjećamo sa sličnima, teško je sa različitima suosjećati).

Napomena:

Ne treba suditi ni o jednom izboru i opredjeljenju učesnika. Ukoliko se neko opredijeli kroz nacionalnu pripadnost, ne dozvolite da diskusija ode u pravcu nacionalizma. Imajte na umu da nacionalna pripadnost također podstiče osjećaj pripadnosti i sigurnosti.

Aktivnost 4 – Pripadnost skupini

Svi članovi skupine sjede u krugu. Voditelj/ka postavlja pitanja, a učesnici na koje se odnosi pitanje ustaju i formiraju male skupine.

- Ko od vas trenira fudbal?
- Ko vozi bicikl?
- Ko ima brata ili sestru?
- Ko voli da gleda olimpijske igre?
- Ko ima neki hobi?

Voditelj/ka može da dodaje nova pitanja, da ih postavlja jedno za drugim i tako formira samo jednu skupinu ili nekoliko pitanja, tako da u isto vrijeme formira više skupina. Pojedini učesnici mogu da budu i članovi više skupina i da se na taj način druže sa više različitih ljudi/članova. Važno je sa djecom prodiskutirati da uvijek pripadamo nekoj skupini, da nismo sami, da imamo ista, ali i različita interesiranja. Nekad je teško kada smo u manjini, ali da je i to sasvim u redu. Također, i to je promjenljivo.

Aktivnost 5 – Akronim

Akronim je vrsta skraćenice nastala odabirom prvih slova nekih drugih riječi koja, iako sama za sebe ne znače ništa, zajedno napisana daju neko značenje.

Zamoliti svakog učesnika da za svoje ime napravi neki akronim, birajući prva slova nekih svojih pozitivnih osobina. Akronime mogu ispisati na stikere i nalijepiti ih sebi na majicu. Pozvati učesnike da ustanu, prošetaju i pročitaju međusobno svoje akronime. Na kraju radionice učesnici ponovo sjedaju na svoja mjesta. Zamoliti učesnike da kažu po jednu riječ sa današnje radionice koja ih asocira na identitet ili samopoštovanje. Zahvaliti učesnicima i podržati ih pljeskom na kraju.

Empatija i poštovanje

Pojam empatija potječe od grčkih riječi, *en = u*, *pathos = osjećaj*, uživljavanje i *empatheia = osjećanje iznutra*. Doslovno prevedeno, ona bi podrazumijevala uživljavanje u tuđe osjećaje. Empatija podrazumijeva sposobnost suosjećanja sa drugim osobama i razumijevanje njihovih osjećanja. Naučnik Goleman (1997) smatra da je za razvoj empatije vrlo važno imati na umu da što je osoba svjesnija svojih emocija, ona će biti spremnija da uoči emocije drugih, ali i da ih razumije. Važno je napomenuti da se empatija razlikuje od pukog uživljavanja u tuđe emocionalno doživljavanje, jer empatična osoba ne mora jednako intenzivno da osjeća emocije kao i osoba sa kojom suosjeća (Vasta, Haith, Miller, 1998).

Empatija se još poistovjećuje sa sažaljenjem, međutim, sažaljenje predstavlja emocionalno uživljavanje, dok empatija u sebi sadrži razumijevanje tuđeg emocionalnog doživljaja, jer sadrži saznajnu komponentu, pored emocionalne.

CILJ RADIONICE

Cilj ove radionice za učesnike uzrasta od 12 do 15 godina je da nauče šta su to emocije i na koji način se one manifestiraju, te da razviju sposobnost prepoznavanja emocija kod drugih u svrhu podsticanja razvoja empatije.

Cilj ove radionice za učesnike uzrasta od 15 do 18 godina je da nauče da prepoznaju emocije kod drugih, da emocionalna reagiranja povežu sa verbalnom i neverbalnom komunikacijom drugih i da u skladu s tim mogu da suosjećaju i razumiju druge i njihovo emocionalno reagiranje.

OČEKIVANI ISHODI

Znanje:

Nakon ove radionice učesnici uzrasta od 12 do 15 godina će razumjeti šta su to emocije, koje emocije postoje (radost, ljutnja, strah, tuga, ljubomora, zavist, osjećaj krivice itd.), na koji način se kod njih manifestiraju fiziološki i ponašajno, u kojim situacijama.

Nakon ove radionice učesnici uzrasta od 15 do 18 godina će razumjeti da postoje osobe koje jasno izražavaju svoje emocije, kao i osobe kod kojih nismo u mogućnosti da emocije jasno prepoznamo.

Vještine:

Nakon ove radionice učesnici uzrasta od 12 do 15 godina će moći da prepoznaju emocije kod sebe i kod drugih.

Nakon ove radionice učesnici uzrasta od 15 do 18 godina će moći da pretpostave svoje emocionalno reagiranje u situacijama sa kojima tek treba da se suoče.

Kada je razvoj empatije u pitanju, istraživanja pokazuju da neka djeca empatiju razvijaju brže od druge, ali ono što je svima zajedničko jeste da je svima njima neophodna pomoć u razvijanju empatije. Empatija se razvija od prvog dana života, ali i ispoljava na različite načine. U početku je ona globalna, pa se djeca ponašaju kao da se njima dešava ono što se dešava njihovim drugarima (npr. plaču kada i njihovi drugari plaču). Nakon globalne, nastupa egocentrična faza, kada se mala djeca uzrasta od dvije do tri godine ponašaju prema svojim vršnjacima u emotivnim trenucima onako kako bi oni voljeli da se drugi prema njima ponašaju. Razvojem se usložnjavaju situacije u kojima je dijete sposobno da suosjeća.

Uvjerenja:

Nakon ove radionice učesnici uzrasta od 12 do 15 i oni od 15 do 18 godina biće otvoreni za promišljanje o značaju emocionalnog reagiranja, kontrolu emocija, kako na ličnom planu, tako i u odnosu sa drugim ljudima. Također, biće osviješteni o tome koliko je bitno da razumiju, kako svoje, tako i tuđe emocionalno reagiranje.

TRAJANJE RADIONICE

90 minuta.

SREDSTVA I POMAGALA

Papiri sa nazivima emocija, olovke, markeri, papir A4 format i veliki papir za table za pisanje.

Da bi dijete adekvatno razvijalo empatiju, neophodno je da odrasta u sredini u kojoj ima uzore, tj. odrasle koji su empatični. Pored toga, odrasli treba da pažljivo slušaju dijete, da imaju strpljenja za njega, kao i da ga podstiču da izražava svoje emocije, te da te emocije odrasli prepoznaju. Razgovori o djetetovim osjećanjima su vrlo važan segment odgoja djeteta. U okviru ove radionice dobićete aktivnosti uz pomoć kojih možete da sa učesnicima radite na tome kako da osvijeste svoje emocije, te da prepoznaju emocionalna stanja drugih. Empatija je vrlo važna za zdravo funkcioniranje odrasle osobe, ali je posebno važna u savladavanju asertivne (nenasilne) komunikacije, koja predstavlja komunikaciju koja je preduvjet za konstruktivan razgovor. Ljudi su društvene jedinke i nisu predodređeni da odrastaju i žive usamljeni. Zato je bitno kod djece razvijati empatiju i učiti ih uvažavanju drugih u njihovoj okolini.

Opis aktivnosti

Opis aktivnosti za učenike uzrasta od 12 do 15 godina

Aktivnost 1 – Uvodna aktivnost:

Učesnici hodaju po prostoriji i imaju zadatak da se kreću na načine koje im zadaje voditelj/ka. Voditelj/ka govori: „Hodajte sada kao da ste povrijedili nogu... sada kao da ste vidjeli najboljeg prijatelja/prijateljicu... kao da ste nervozni... kao da čekate nekoga... hodajte zatvorenih očiju, u toku hodanja pokušajte da drugom učesniku kažete svoje ime, ali gestom, ne riječima i da vas ta druga osoba razumije.“

Kada se završi aktivnost sa učesnicima treba da se porazgovara o sljedećem:

- Kako su se osjećali u svakoj od ovih situacija?
- Da li postoje oni koji su imali različita osjećanja u istoj situaciji? Zašto se to dešava?

Ovdje je vrlo važno da se sa učesnicima ne počinje teoretska priča o emocijama, nego da se od njih dobiju odgovori, koji bi ukazivali na njihovo znanje o emocijama.

Aktivnost 2 – Glavna aktivnost:

Učesnici dobiju kartice sa različitim emocijama (radost, ljutnja, strah, tuga, ljubomora, zavist, osjećaj krivice) i podijele se u sedam skupina, tako da svaka skupina ima učenike sa istom karticom. Voditelj/ka kaže: „Sada ćete u malim skupinama da razmislite o sljedećem:

- U kojim situacijama osjećate emociju koju ste dobili?
- Kako se vaše tijelo ponaša u tim situacijama kada ste pod tom emocijom?
- Kako se vi ponašate u tim situacijama, kada osjećate ovu emociju?
- Da li svi isto reagirate i da li vam se u istim situacijama javlja ova emocija?“

U toku rada u skupini, članovi imaju zadatak da odgovore na pitanja i odgovore zapišu na tablu za pisanje. Nakon što završe rad, slijedi prezentacija pred velikom skupinom. Nakon što svaka skupina izvrši prezentaciju, zadatak voditelja/ke je da promisli o njihovim odgovorima, ali bez ispravljanja odgovora, u smislu da je neki od njih netačan, već sa željom da i drugi članovi velike skupine prokomentarišu, dodaju nešto svoje. Ova aktivnost ima za cilj da djeca shvate da se u određenim situacijama mogu osjećati isto, ali i potpuno različito, te da među njima postoje oni koji ne mogu da identificiraju emociju u svakoj situaciji.
Nakon što skupina završi sa prezentacijom, voditelj/ka pita: „Kako biste vi voljeli da se osobe koje se nalaze pored vas ponašaju prema vama, kada se osjećate (voditelj/ka navede emociju koju su predstavljali)? Kako biste se vi ponašali u društvu osobe koja se osjeća (voditelj/ka navede emociju koju su predstavljali)?“

Aktivnost 3 – Završna aktivnost:

U ovoj aktivnosti učesnici ustanu i počnu da se kreću po učionici i imaju zadatak da zagrle što više drugara i da u zagrljaju ostanu najmanje pet sekundi.

Opis aktivnosti za učenike uzrasta od 15 do 18 godina

Aktivnost 1 – Uvodna aktivnost:

Učesnici hodaju po prostoriji i rukuju se jedni sa drugima kao da se upoznaju. Prilikom rukovanja ne izgovaraju svoje ime, već naziv neke emocije, ali se trude da tu emociju proprate adekvatnom facijalnom ekspresijom. Svako ima zadatak da izmijeni barem tri emocije.

Aktivnost 2 – Glavna aktivnost:

U ovoj aktivnosti učesnici rade tehniku vođene fantazije. Oni sjede u krugu i imaju zatvorene oči, dok voditelj/-ka zadaje situacije koje oni treba da zamisle. Voditelj/ka govori: „Zamislite da se nalazite na nekom proplanku i da sjedite u hladu hrasta. Vjetar lagano duva i osvježava vas. Čekate nekoga. Čekate osobu koju dugo niste vidjeli. Razmišljate o tome kako ona danas izgleda, kako se ponaša.

Pokušavate da se sjetite njenog glasa. Razmišljate i o tome hoćete li je prepoznati i hoće li ona vas da prepozna. Odjednom čujete poznat glas kako vas doziva. Prestanete da razmišljate o toj osobi i okrenete se. Pored vas se nalazi vama bliska odrasla osoba, koja od vas traži da dođete na drugu stranu proplanka da joj nešto pomognete. Ne dozvoljava vam da ostanete i čekate osobu koju ste čekali. Odlazite."

Kada se završi aktivnost, učesnici treba da uzmu papir i olovku i da odgovore na sljedeća pitanja:

- Koje ste sve emocije osjećali tokom prethodne aktivnosti?
- U kojim situacijama su se one javljale?

Nakon individualnog rada učesnici se dijele u parove i razmjenjuju između sebe svoja osjećanja i situacije u kojima su se tako osjećali. Razgovaraju o tome u paru i imaju zadatak da za svaku navedenu emociju nabroje još, barem, tri situacije u kojima osjećaju tu emociju. Nakon toga se spajaju parovi i prave skupine od po četiri člana. U tim malim skupinama opet jedni sa drugima razmjenjuju informacije o emocijama i situacijama i razgovaraju o tome kako se neki ljudi osjećaju isto, a neki različito u istim situacijama. Pored toga, imaju zadatak da odgovore na sljedeća pitanja: „Kako biste vi voljeli da se osobe koje se nalaze pored vas ponašaju prema vama, kada se osjećate kao tokom vođene fantazije? Kako biste se vi ponašali u društvu osobe koja se osjeća kao tokom vođene fantazije?" U malim skupinama oni daju odgovore za svaku od navedenih emocija.

Kada završe ovaj dio aktivnosti, vraćaju se u veliku skupinu. Unutar velike skupine se razgovara o svim osjećanjima i situacijama. Zadatak voditelja/ke je da prati diskusiju i da uviđa situacije u kojima su se učesnici osjećali isto i različito, kao i da reflektuje eventualne emocije koje su se javljale samo kod pojedinih učenika, a ne kod većine i da o njima razgovara, ističući našu individualnost.

Aktivnost 3 – Završna aktivnost:

U ovoj aktivnosti učesnici ustanu i počnu da se kreću po učionici i imaju zadatak da zagrle što više drugara i da u zagrljaju ostanu najmanje pet sekundi.

Upravljanje emocijama

Emocije (*lat. emovere – krenuti*) predstavljaju unutarnje reakcije, koje mogu biti prijatne i neprijatne. Emocija se obično doživljava kao tip duševnog stanja, koje može da bude propraćeno nekim ponašanjima i tjelesnim senzacijama kod osobe. Svaki čovjek emocionalno reagira na ono što se dešava u spoljašnjoj sredini. Pored emocija, reakciju čine i ponašanja i fiziološke reakcije organizma. Postoje situacije koje u nama izazovu neprijatne emocije, kao i ponašanja koja nisu adekvatna, kao i situacije koje izazivaju prijatne emocije i adekvatna ponašanja. Ponekad su i fiziološke reakcije organizma pojačane. U situacijama kada osoba osjeća intenzivnu neprijatnu emociju (bijes, gnjev, ljubomoru i sl.) ona je spremna svašta da uradi i kaže drugim osobama i da ugrozi odnos ili nanese štetu nekom drugom, kao i sebi. Zato je važno djecu od malena učiti kako da upravljaju svojim emocionalnim reagiranjem, da bi ovih situacija bilo sve manje.

Naučnici smatraju da se određen broj emocija dobija biološkim procesima i zato one postoje u svim kulturama, ali psihološka istraživanja istovremeno pokazuju da se emocionalna reagiranja uče, uz pomoć učenja po modelu, ali i potkrepljivanjem.

Emocionalni razvoj, prema određenom broju autora (Brajša-Žganec, 2003) odvija se u tri faze: usvajanje emocija, diferenciranje i transformacija emocija. Usvajanje emocija odnosi se na izražavanje i percepciju emocija, a faza diferenciranja emocija odnosi se na povezivanje i odvajanje emocija od određenog konteksta ili ponašanja. Ova faza uključuje usvajanje strategija koje su usklađene s društvenim očekivanjima, umanjivanje ili pretjerano naglašavanje jednih emocija kao i prikrivanje nekih drugih

CILJ RADIONICE

Cilj ove radionice je da učesnici nauče kako se vrši kontrola emocionalnog reagiranja, a samim tim i kontrola ponašanja.

OČEKIVANI ISHODI

Znanje:
Nakon ove radionice učesnici će razumjeti načine na koje mogu da vrše regulaciju sopstvenih emocionalnih reagiranja. Također, razumjeće situacije u kojima se te emocije javljaju i njihovu vezu sa ponašanjima koja ih slijede.

Vještine:
Nakon ove radionice učesnici će moći da prepoznaju situacije u kojima se kod njih javljaju određene emocije i da na vrijeme primijene strategije upravljanja tim emocijama.

Uvjerenja:
Nakon ove radionice učesnici će biti otvoreni za promišljanje o značaju emocionalnog reagiranja, kontrolu emocija, kako na ličnom planu, tako i u odnosu sa drugim ljudima. Također, osvijestiće koliko je bitno da razumiju i svoje, ali i tuđe emocionalno reagiranje.

TRAJANJE RADIONICE

90 minuta.

SREDSTVA I POMAGALA

Papir A4, olovke.

emocija. Dijete koje ima sposobnost kontroliranja emocionalnog doživljavanja adekvatno se emocionalno razvija.

Djeca mogu rano da nauče da identificiraju emocije, ali za kontrolu nepoželjnih ponašanja im je potrebno i vrijeme i vježba. Također, vrijeme je neophodno i za učenje razlikovanja svojih osjećanja u svrhu očekivanja okoline. Faza transformacije emocija uključuje dva različita procesa. Prvi se odnosi na način na koji određeno emocionalno stanje transformiše procese razmišljanja, a drugi na to kako se sam emocionalni proces mijenja iskustvom i znanjem tako da se kontekst i značenje emocija javljaju kao konstrukcija svakog pojedinca.

Sposobnost upravljanja emocijama razvija se u ranom djetinjstvu, interakcijom sa članovima obitelji, ali na nju utječe i djetetov temperament, odnosno dio ličnosti sa kojim se dijete rađa (LaFreniere, 2000; Oatley i Jenkins, 2000; Vander Zander, 1993). Upravljanje emocijama uključuje, kako prikrivene, tako i jasno izražene strategije promjena u intenzitetu i trajanju emocionalnog iskustva i izražavanja emocija. Koliko će dijete dobro da kontrolira svoje emocije, ovisi i od njegove sposobnosti upotrebe govora, koliko je samostalno u kretanju, kao i koliko je neurološki razvijeno (Brenner & Salovey, 1997, Mayer & Salovey, 1997).

U toku procesa socijalizacije dječji emocionalni razvoj je pod utjecajem različitih faktora, kao što su emocionalni odnosi u obitelji, interakcija s vršnjacima i djetetovi odnosi s odraslima van obitelji. Dječje usvajanje izražavanja, prepoznavanja i razumijevanja emocija pod utjecajem je pravila i normi kulture u kojoj se razvija, a uči se vrlo rano u djetinjstvu. Vrlo važnu ulogu u procesu socijalizacije emocija ima način na koji dijete reguliše emocije, jer ona djeca koja slobodno ispoljavaju emocije i to u početku nespretno rade, ulaze u odnose sa drugima, koji im ukazuju na tu nesposobnost i na taj način usvajaju socijalne norme i pravila ponašanja. Uz obitelj, vrlo važni faktori socijalizacije emocija su i vršnjaci. Dijete ulaskom u svoju prvu vršnjačku skupinu nastoji da uspostavi komunikaciju i odnose sa drugom djecom. Ono što je važno znati, jeste da vršnjaci ipak ne mogu biti zamjena za roditelje tokom socioemocionalnog razvoja, budući da roditelji u interakciji s djecom razvijaju specifične emocionalne odnose koji najviše doprinose dječjoj socijalizaciji emocija.

Kada su adolescenti u pitanju, vrlo je važno da se uzme u obzir labilnost emocionalnog reagiranja, te česte promjene emocionalnih stanja i ponašanja. Ovo je period kada je mladima veoma potrebna potpora i razumijevanje odraslih i pomoć u regulaciji emocionalnih stanja.

Ovo je radionica u okviru koje se nalaze predložene aktivnosti, korisne za rad na regulaciji emocionalnog reagiranja i kontroli ponašanja.

Opis aktivnosti

Aktivnost 1 – Uvodna aktivnost:

Učesnici dobivaju zadatak da se sjete jedne situacije u kojoj su reagirali neadekvatno, brzopleto, nisu se ponašali kako treba, te su možda i verbalno ili fizički povrijedili neku drugu osobu. Svako za sebe razmišlja i nakon dvije do tri minute, voditelj/ka zadaje zadatak: „Sada ćete da uzmete olovke u ruke i kada kažem SAD počećete bez prestanka da pišete na papire sve misli kojih se sjećate da su vam padale na pamet, kada ste bili u prethodno zamišljenoj situaciji. Kada kažem STOP, vi prekidate pisanje.“ Voditelj/ka pusti učesnike da pišu tri minuta.

Aktivnost 2 – Glavna aktivnost:

Kada učesnici završe uvodni dio radionice, glavni dio počinje razgovorom o emocijama i razgovorom o tome koje emocije su im padale na pamet u uvodnoj aktivnosti. Zatim se dobrovoljcima dozvoli da pročitaju ono što su napisali. S obzirom na to da se destruktivna ponašanja vrlo često vezuju za emociju ljutnje ili bijesa, očekivano je da učesnici navedu najčešće tu vrstu emocije.

U narednom koraku se učesnici dijele u skupine od po tri do četiri učesnika i daje im se zadatak da između sebe podijele sadržaje koje su napisali i da za svakog učenika u skupini naprave sljedeću šemu:

- Situacija u kojoj se nalazio/la.
- Misli koje su mu/joj padale na pamet u toj situaciji.
- Reakcije koje je manifestirao/la: ponašanja, emocije, fiziološke reakcije.
- Posljedice koje je njegovo/njeno ponašanje ostavilo na druge osobe.

Nakon rada u malim skupinama učesnici svoje šeme kače na zidove učionice, tako da su vidljive drugima. Zatim se svi vraćaju u veliku skupinu i slijedi šetnja po učionici i čitanje individualnih radova. Kada svi obiđu radove, sjedaju u krug i slijedi diskusija. Voditelj/ka ima zadatak da učesnicima ukaže na to kako situacija nije ta koja izaziva naše emocionalno reagiranje, ponašanje i fiziološke reakcije, već da su to načini na koje mi razumijevamo tu situaciju. Zato je važno da radimo na tome da mijenjamo pogled na situacije u kojima se ne osjećamo dobro i reagiramo na neadekvatan način. Međutim, budući da je to dugotrajan proces, ono što možemo da uradimo jeste da se kontroliramo da naše ponašanje ne bi eskaliralo. Kontrolu ponašanja možemo da vršimo pomoću sljedećih tehnika:

1. STOP tehnika – uz pomoć koje mi prekidamo tok misli koje nas vode ka neadekvatnom ponašanju. Ona se izvodi tako što osoba, čim primijeti da joj naviru misli koje je uznemiravaju, sebe uštine za neki dio tijela ili uradi nešto drugo što joj pomaže u prekidanju toka misli.
2. Tehnika disanja – tehnika uz pomoć koje smirujemo ubrzano lupanje srca, sprečavamo agresivno ponašanje izazvano ljutnjom, smanjujemo anksioznost. Ona se izvodi tako što se duboko udahne i izdahne i tako ponavlja nekoliko puta, sve dok osoba ne osjeti da je došlo do smirivanja situacije. Uz ovu tehniku djeca mogu da se potpomognu i pozitivnim, ohrabrujućim mislima, posebno kada se nalaze u situaciji kada se osjećaju anksiozno.

3. Brojanje do 10 – tehnika kojom se smanjuje ljutnja, tako što osoba broji do deset, da ne bi reagirala na neadekvatan način.

Pored toga, dijete može u sebi početi da pjeva neku svoju omiljenu pjesmu, ili da se prisjeti osobe do koje joj je veoma stalo i da zamišlja njen lik.

Nakon što se učesnicima predstave tehnike, one treba da se i provježbaju. Najbolje bi bilo da se provježbaju uz pomoć igrokaza u kojima će se njima zadati određene situacije i od njih tražiti da prvo odglume neadekvatan način reagiranja u tim situacijama, a onda adekvatan, uz korištenje tehnika za kontrolu emocija. Teme treba da budu prilagođene njihovom uzrastu i iskustvu, a potrebno je da se razmišlja o tome da su to situacije u kojima djeca uobičajeno osjećaju ljutnju, bijes, tugu, ljubomoru, anksioznost.

Aktivnost 3 – Završna aktivnost:

Za ovu aktivnost potrebno je da se pripremi neka kratka takmičarska igrica u okviru koje će učesnici ponovo imati priliku da rade na kontroli emocija i ponašanja.

Integracija načela rodne ravnopravnosti

Pojam roda (*engl. gender*) je koncept koji se odnosi na očekivana, nametnuta ili usvojena društvena ponašanja muškaraca i žena, koja su određena kulturom, tradicijom, religijom, vremenom i dr. Ovaj koncept određuje međusobne odnose muškaraca i žena, njihove odgovornosti, mogućnosti i ulogu u društvu. U svakodnevnom govoru koristi se u istom značenju kao spol.

Rodne uloge predstavljaju obrazac ponašanja (zbir karakteristika, načina ponašanja, stavova, aktivnosti, normi, obaveza i očekivanja) koje nameće društvo i postavlja zahtjeve osobama prema njihovom spolu. Na osnovu toga nam se određuju ekonomske i socijalne uloge, određeni obrasci ponašanja, profesija, zaposlenje, kućni poslovi, vrsta zabave. Muškarci i muške uloge se obično vezuju za snagu i opasna zanimanja, dok se žene i ženske uloge najčešće vezuju za brigu o djeci i njihovom odgoju.

Pojam roda je razvijen u različitim socijalnim i kulturnim kontekstima, koji određuju šta se očekuje, dopušta i vrednuje kod žena/muškarca i djevojčica/dječaka u tim specifičnim kontekstima. Rodne uloge naučene su kroz socijalizacijske procese i nisu fiksne, već su promjenljive tokom vremena i između kultura.

Obitelj je prva institucija koja je ključna za stvaranje i održavanje rodnih uloga. Unutar obitelji odluka o reprodukciji češće pripada muškarcima. Od žena se očekuje da budu vjerne i poslušne, da rade u kući i odgajaju djecu. Kad se očekuje potomstvo, preferiraju se dječaci više nego djevojčice. Rodna očekivanja i uloge se grade od najranijih

CILJ RADIONICE

Cilj ove radionice je da učesnici nauče razliku između spola i roda, postanu svjesni rodnih stereotipa i opterećenja koja oni stvaraju u svakodnevnom funkcioniranju i odnosu, problema koji nastaju ukoliko se ne uklapamo u društveno poželjan obrazac ponašanja i odnos rodnih uloga.

OČEKIVANI ISHODI

Znanje:
Nakon ove radionice učesnici će razumjeti pojmove roda i spola, te rodne ravnopravnosti i njenog značaja za ostvarivanja životnih potencijala bez obzira na spol i rod.

Vještine:
Nakon ove radionice učesnici će moći da prepoznaju rodne stereotipe i rodnu nejednakost u svakodnevnom životu.

Uvjerenja:
Nakon ove radionice učesnici će biti otvoreni da promišljanje o značaju rodne ravnopravnosti u svim aspektima svog života.

TRAJANJE RADIONICE

90 minuta.

SREDSTVA I POMAGALA

Tabla za pisanje, markeri, papirni stikeri.

dana, na primjer, djevojčice nose različite boje u odnosu na dječake, kupuju im se drugačije igračke.

Škola je sljedeća institucija koja podržava konstrukciju rodnih uloga. Udžbenici prikazuju i promoviraju rodne uloge naučene unutar obitelji. Djevojčice se usmjeravaju prema društvenim naukama, a dječaci prema prirodnim. I sistem kažnjavanja i nagrađivanja se razlikuje za djevojčice i dječake.
Svijet rada je također rodno podijeljen. Određena zanimanja pripadaju samo muškarcima. Profesionalno, od žene se očekuje da žrtvuje svoju karijeru da bi se brinula o djeci. Pri tome se od muškarca očekuje da stalno profesionalno napreduje i gradi svoju karijeru. S obzirom na to da više zarađuju, često i kontroliraju primanja. Kada troše, žene svoj novac izdvajaju za svakodnevne troškove, kao što je hrana. Muškarci svoj novac daju za imetak, kao što su automobili i kuće. Tradicionalno žene ne nasljeđuju imetak, što znači da većina obiteljske imovine pripada muškarcima.

Upravo zbog toga, pojam rodne ravnopravnosti odnosi se na to da prava, odgovornosti i mogućnosti pojedinaca ne ovise od toga jesu li rođeni kao muškarci ili žene. Ravnopravnost ne znači da će žene i muškarci postati isti, već uvažavajući njihove specifičnosti kao dva različita spola, traži se ravnopravan tretman u pravima, obavezama i mogućnostima oba roda u svim segmentima društva.
Stoga, integracija načela rodne ravnopravnosti jeste princip koji promovira rodnu ravnopravnost i uključenost, preispitujući rodno-specifične uloge i stereotipe, te promovira jednaka prava i mogućnosti za žene i muškarce. Uvođenje pitanja perspektive roda je proces koji treba da uključi i žene i muškarce o pitanju njihove zastupljenosti i njihovih mogućnosti za postizanje jednakog utjecaja u svim procesima, uključujući zakonodavstvo, politike ili programe, na svim područjima i svim nivoima, s krajnjim ciljem postizanja ravnopravnosti spolova.
Rodna, socijalna, ekonomska, obrazovna i zdravstvena ravnopravnost stvara dobre osnove u periodu djetinjstva i adolescencije i povećava mogućnost mladima da u potpunosti učestvuju u mnogim aspektima života i ostvaruju puni životni potencijal na polju akademskih i profesionalnih postignuća, životnih vještina, socijalnog funkcioniranja, zapošljavanja, što povećava šanse za pozitivne ishode kasnije u životu. Rezultat tog pozitivnog procesa predstavlja značajan zaštitni faktor i pozitivno se odražava na kvalitet života i mentalno zdravlje pojedinca i društva u cjelini. Korištenjem rodne perspektive, omogućavamo ostvarivanje razvoja zdravih odnosa, zasnovanih na principima rodne ravnopravnosti.

Opis aktivnosti

Aktivnost 1 – Čvor

Voditelj/ka zamoli učesnike da svi stanu u krug, na udaljenosti da jedni druge mogu dodirnuti rukama. Zatim ih zamoli da zatvore oči i žmireći isprepletu ruke, stvarajući tako jedan veliki čvor, na način da svaki učesnik drži rukom po jednu osobu. Cilj je da se ruke što više zapetljaju. Kada se učesnici zapetljaju, polagano počinjemo s raspetljavanjem. Vrlo je važno da jedni drugima ne ispuštaju ruke sve dok se ne vrate u početni položaj. Ukoliko je skupina veća, mogu se formirati dva kruga od kojih će nastati dva čvora.

Aktivnost 2 – Tipični muškarac i tipična žena

Pitajte učesnike da li znaju šta je spol, a šta rod? Koja je razlika? Da li poslove dijelimo na muške i/ili ženske? Zamolite ih da navedu neke muške i neke ženske poslove koje pišete na tablu za pisanje?
Podijelite skupinu po spolu. Recite ženskoj skupini da nacrta tipičnu žensku osobu, a muškoj tipičnu mušku osobu, tj. osobe koje odgovaraju idealnom kulturnom obrascu, onome što se u društvu vrednuje i opaža kao idealna muška, odnosno ženska osoba. Kada završe sa crtežima, neka svaka skupina ukratko predstavi svoj crtež cijeloj skupini. Voditelj/ka učesnike pita za komentare i počinje diskusiju o pojmu spola i roda, rodnih uloga, o rodnim stereotipima i rodnoj ravnopravnosti.

Koje osobine i ponašanja očekujete od muške, a koja od ženske osobe? (Učesnici daju odgovore, a voditelj/ka ih zapisuje na tablu za pisanje.) Da li te osobine prihvata većina ili ne? Koje su to osobine muškarca i žene koje prihvata većina? Voditelj/ka na jednoj polovici table za pisanje piše muške, a na drugoj ženske osobine. Zašto su na listi osobina izlistane one koje podržava većina? Koja je stvar koju ste uradili kao pripadnik/ca muškog ili ženskog spola, a koju većina od vas očekuje (u kontekstu muške ili ženske osobe)? Koja je najbolja stvar koju ste do sada uradili, a koja ne odgovara navedenom društvenom obrascu ponašanja? Kako ste se pritom osjećali? Da li želite da budete „tipični“ muškarac/žena iako vam neke stvari koje zbog toga morate da radite ne odgovaraju? Zašto? Koje pritiske trpite da biste se priključili većini? Da li to mora biti tako i ako ne, šta možemo da uradimo da bismo to promijenili?

Aktivnost 3 – Igranje uloga

Voditelj/ka učesnike podijeli u skupine koje glume obitelj, odnosno muške i ženske uloge u obitelji. Muškarci glume žene i obrnuto. Djeci dati slobodu da sama osmisle postavku o temi jednog običnog poslijepodneva kada su svi članovi obitelji stigli kući s posla/iz škole.

Djeca obično imaju sljedeće postavke: žene i djevojčice prikazuju se kao osobe zauzete kućanskim poslovima; mame kuhaju, a kćeri/sestre im pomažu; mame odlaze na roditeljske sastanke; tate poslije posla čitaju novine i gledaju TV dok ručak ne bude gotov. Sinovi/braća obično se igraju ili nisu poslušni pa ih tate „disciplniraju“ galamom...

Otvara se diskusija o tome kako su se osjećali u ulogama suprotnih spolova; da li je to za njih bilo čudno; da li primjećuju ko od članova obitelji ima određene zadatke i pitaju li se zašto je to tako.

Zaključak:
U završnom dijelu svakako bi trebalo da se odvoji i vrijeme za sumiranje i zaključke, odnosno razgovor sa djecom o realiziranoj radionici.

Otvoriti diskusiju pitanjima:

- Šta ste uočili tokom ovih vježbi/radionica/aktivnosti?
- Kako ste se osjećali dok ste radili aktivnost?
- Šta vam se posebno dopalo?
- Šta smo novo naučili iz ove vježbe?

Aktivnost 4 – Asocijacija
Asocijacija „RAVNOPRAVNOST“
Voditelj/ka pripremi papir na tabli za pisanje sa asocijacijom o temi „RAVNOPRAVNOST“ i svako polje pojedinačno prekrije zasebnim papirom, koji skida kada skupina pogodi dati pojam. Učesnike podijeli u četiri skupine, a svaka od skupina sebi da određeni naziv. Skupine imaju pravo da pogađaju pojam napisan na tabli po unaprijed dogovorenom rasporedu. Ukoliko skupina koja je na redu pogodi pojam, ima pravo da pogađa ponovo i tako sve dok ne pogriješi. Nakon toga nastavlja sljedeća skupina.

Kućni poslovi	Djevojčica	Tim	Muški
Čuvanje djece	Dječak	Par	Ženski
Kućni majstor	Rođenje	Pomaganje	Uloge
RODNE ULOGE	SPOL	ZAJEDNIŠTVO	ROD
RAVNOPRAVNOST			

Skupina koja pogodi konačno rješenje „RAVNOPRAVNOST“ biva nagrađena velikim pljeskom.

Nakon završene igre voditelj/ka zahvali učesnicima na učešću i zamoli ih da stave desnu ruku na svoje lijevo rame, da se potapšu i kažu sami sebi: „Svaka čast!“

Postavljanje ciljeva i donošenje odluka

Pod ciljem se podrazumijeva neko postignuće, neki rezultat koji osoba nastoji da postigne. Svako ponašanje koje je usmjereno ka ostvarenju nekog cilja možemo da okarakteriziramo kao cilju usmjereno ponašanje, tj. ponašanje koje je vođeno, motivirano ostvarenjem cilja. Za djecu i mlade je vrlo bitno da postanu svjesni svojih ciljeva i u kakvom odnosu stoje njihova ponašanja sa ostvarenjem tih ciljeva. Ciljevi imaju svrhu da motiviraju ljude i da im omoguće uvid u to gdje se sada nalaze, gdje bi željeli da budu. Naučiti postavljati ciljeve mogu i djeca i mladi. Mnoga istraživanja ukazuju na to da kada jedinka ima postavljene ciljeve, njen rad je efikasniji. Efikasnost se dobija jer osoba usmjerava pažnju na zadatak, više se zalaže, istrajnija je i spremna na prihvatanja novih znanja i usvajanje novih strategija.

Ciljevi koje djeca i mladi postavljaju mogu da budu raznovrsni, ali se mogu podijeliti na kratkoročne i dugoročne. Ono što je preporučljivo, jeste da se sa osnovnoškolcima ne radi na postavljanju ciljeva, čije

CILJ RADIONICE

Cilj ove radionice je da učesnici nauče kako se postavljaju ciljevi, kada se pristupa izvršenju određenog zadatka, kao i da nauče tehnike donošenja odluka, koje mogu da im koriste u različitim životnim situacijama.

OČEKIVANI ISHODI

Znanje:

Nakon ove radionice učesnici uzrasta od 12 do 15 godina će razumjeti šta su to ciljevi, koja je njihova svrha i na koji način im oni pomažu u radu na nekom zadatku, te će razumjeti tehnike donošenja odluka i njihov značaj.

Nakon ove radionice učesnici uzrasta od 15 do 18 godina će razumjeti svrhu postavljanja ciljeva i njihov utjecaj na motivaciju i kvalitet rada na zadatku. Također će osvijestiti situacije u svom životu kada su donosili odluke i shvatiti koliko im tehnike za donošenje odluka mogu pomoći u samom procesu.

Vještine:

Nakon ove radionice učesnici uzrasta od 12 do 15 godina će moći da postave cilj/ciljeve za određenu aktivnost. Pored toga, moći će da primijene tehniku ZA – PROTIV prilikom donošenja odluke.

eventualno ostvarenje slijedi tek nakon nekog dugog vremena, koje traje duže od pola godine. Za njih su ciljevi koji se ostvaruju nakon više od pola godine predaleki i oni na njih zaborave, tako da im nisu motivirajući. Kada su srednjoškolci u pitanju, vremenski okvir za ostvarivanje ciljeva može da bude i veći, ali je važno znati da što je cilj vremenski udaljeniji, motivacija za njegovo ostvarenje je slabija. Zato je bolje naučiti ih da sebi postavljaju više kratkoročnih ciljeva. Donošenje odluke nekada može da bude lagan, a nekada težak zadatak, međutim, nema života bez donošenja odluka. Samim tim je vrlo bitno da se djeca uče tehnikama koje mogu da im pomognu u donošenju odluka i da im olakšaju taj proces. Na donošenje odluka mogu da utječu različiti faktori, a neki od njih su: naše želje, motivacija, ciljevi, emocije, sistem vrijednosti, sposobnosti, različite prepreke, period života u kojem se nalazimo, pritisak sredine itd. U radu sa djecom i mladima vrlo je važno naučiti ih kako se donose odluke, da im se dopusti da donose odluke u skladu sa svojim kapacitetima, ali isto tako i da im se omogući da se nose sa posljedicama svojih odluka, kako onim pozitivnim, tako i onim negativnim.

Nakon ove radionice učesnici uzrasta od 15 do 18 godina će moći da postave cilj/ciljeve za određenu aktivnost. Pored toga, moći će da primijene tehnike za donošenja odluke na bilo koje životne situacije.

Uvjerenja:
Nakon ove radionice učesnici uzrasta od 12 do 15 i učenici od 15 do 18 godina će biti otvoreni da promišljanje o značaju ciljeva za njihov rad i motivaciju, kao i o značaju spremnosti da se donese odluka i nosi sa njihovim posljedicama.

TRAJANJE RADIONICE

180 minuta (Ovo treba da budu dvije radionice).

SREDSTVA I POMAGALA

Papir A4, olovke.

Opis aktivnosti

Ovo je radionica koja bi trebalo da se sastoji iz dva dijela, koji traju po sat i po vremena. U prvoj radionici učesnici se podijele na tri skupine, od kojih dvije učestvuju u debati, a ostali su promatrači. U debati učestvuje šest učesnika, gdje troje pripada AFIRMACIJSKOJ (AG), a troje NEGACIJSKOJ (NG) skupini. Ostali učesnici su promatrači. Unutar sebe, promatrači se dijele na tri skupine: prva promatra rad i djelovanje AG, a druga NG. Treća skupina daje konačnu odluku o tome koja skupina je bila bolja u debati.

Prije nego što dođu na prvu radionicu izvrši se podjela na gorenavedene skupine, učesnicima se objasne principi debate i zadaju teme. Teme treba da budu debatne i da su prilagođene uzrastu učesnika. Obje skupine dobiju zadatak da pored argumentacije koju pripremaju za debatu, razmišljaju i postave sebi određene ciljeve, kada je sama debata u pitanju. Njima se jasno da do znanja da je njihov prvi korak u pripremi debate postavljanje ciljeva. Oni te ciljeve treba da zapišu i donesu na debatu.

Ostale skupine imaju, također, zadatak da prije aktivnosti sjednu zajedno i da svaka skupina postavi sebi ciljeve, koji se odnose na aktivnosti koje im slijede i da te ciljeve zapišu, kao i zadatak da u toku debate prate rad onih koji debatiraju i da na papire zapisuju sljedeće:

Pitanja za učenike uzrasta od 12 do 15 godina:

- Kako vam izgleda način na koji svoje argumente izlaže AG ili NG (ovisi koga prate)?
- Da li su članovi skupine koju pratite odgovorili na sva postavljena pitanja?
- Da li su djelovali kao skupina ili su više radili pojedinačno?

Pitanja za učesnike uzrasta od 15 do 19 godina:

- Da li je adekvatna argumentacija koju je iznijela skupine koju promatrate?
- Da li su adekvatni odgovori koje su članovi skupine koju promatrate dali na postavljena pitanja?
- Da li završna riječ odgovara temi koju skupina koju promatrate zastupa?
- Da li su članovi skupine koju ste promatrali djelovali zajedno ili kao pojedinci?

Skupina koja donosi konačnu odluku promatra cijelu debatu, i AG i NG, i odluku o pobjedniku donosi na osnovu sljedećih kriterija:

Kriteriji za učesnike uzrasta od 12 do 15 godina:

1. Tačnost argumenata,
2. Poštovanje vremena,
3. Podaci od skupina koje ih prate, a koji se odnose na njihovu procjenu djelovanja skupina i na njihove odgovore na pitanja.

Kriteriji za učesnike uzrasta od 15 do 19 godina:

1. Kvalitet argumenata,
2. Poštovanje vremena,
3. Podaci od skupina koje ih prate, a koji se odnose na njihovu procjenu djelovanja skupina i na njihove odgovore na pitanja.

U prvoj radionici izvodi se proces debate. On smije da traje najduže 60 minuta. Nakon toga slijedi rad u skupinama. Debata treba da ima sljedeće faze:

1. Izlaganje AG (5 minuta),
2. Izlaganje NG (5 minuta),
3. Priprema pitanja za suprotnu skupinu (5 minuta),
4. Postavljanje pitanja na relaciji NG → AG (2 minuta),
5. AG priprema i daje odgovor (10 minuta),
6. Postavljanje pitanja na relaciji AG → NG (2 minuta),
7. NG priprema i daje odgovor (10 minuta),
8. Završna riječ AG (5 minuta),
9. Završna riječ NG (5 minuta).

Voditelj/ka mjeri vrijeme.

Nakon završetka debate skupine počinju da rade na sljedeći način. Debatne skupine AG i NG vrše evaluaciju svoga rada, tako što odgovaraju na sljedeća pitanja:

- Koliko ste zadovoljni radom skupine, suradnjom u skupini u toku pripremnog dijela, kao i u toku debate?
- Koliko ste zadovoljni iznesenom argumentacijom?
- Koliko ste zadovoljni odgovorima na pitanja?
- Da li vam je značilo to što ste prije početka rada na argumentima razmišljali o ciljevima koje želite postići?

Ono što je vrlo važno da zna voditelj/ka, jeste da u ovoj radionici debata kao aktivnost nije u prvom planu, već je ona instrument koji se koristi da bi se djeca suočila sa situacijom u kojoj treba da sebi postavljaju neke ciljeve i donose određene odluke. Prva radionica se završava samo evaluacijom svakog učenika o tome kako se osjećao na radionici.

Druga radionica o ovoj temi odnosi se na raspravu o debati, kao i o ciljevima i načinima kako možemo da donosimo odluke. Rasprava počinje tako što svaka skupina izvještava o svom radu. Nakon toga ih voditelj/ka usmjerava da se podsjete svojih ciljeva i uoče koliko im je postavljanje ciljeva prije aktivnosti i rada na temi bilo korisno. Voditelj/ka postavlja sljedeća pitanja:

1. Da li su vam postavljeni ciljevi bili korisni u toku rada? Ukoliko je odgovor DA, pita: „Na koji način su vam koristili?“ Ukoliko je odgovor NE, pita: „Obrazložite svoj odgovor.“
2. Da li biste sada dodali još neki cilj?

Ukoliko učesnici izjavljuju da neke ciljeve nisu uspjeli postići, od njih se traži obrazloženje, tj. da razmisle zašto je do toga došlo. Nakon razgovora voditelj/ka im predlaže jedan model formuliranja ciljeva, čiji skraćeni naziv glasi SMART.

S	SPECIFIC (određen)	Cilj treba biti precizno određen, jer iz njega mora biti vrlo očigledno šta želite i lako uočljivo što ne želite.
M	MESURABLE (mjerljiv)	Cilj treba biti mjerljiv, tako da ga možete izmjeriti u nekoj jedinici, npr. jedinici vremena ili novca, ili nečeg drugog.
A	ACHIEVABLE (moguće ga je dostići)	Ovo je vrlo važan korak, jer ukoliko se postavi nedostižan cilj, neki nerealan cilj, onda on može za osobu da bude demotivirajući ili čak i frustrirajući. Zato je važno da se zna da li je neki cilj kratkoročan ili dugoročan. Ukoliko za njega osobi treba više vremena za postizanje, onda definitivno on treba da bude dugoročan.
R	REALISTIC (realan)	Nadovezuje sa na *ACHIEVABLE*, jer prilikom formuliranja ciljeva, kreativnost i mašta nisu dobrodošle. Cilj treba da bude realno dostižan.
T	TIMED (vremenski određen)	Odredite vremenski okvir ostvarenja ciljeva.

Nakon ovih kriterija za pisanje ciljeva učesnicima se da zadatak da svoje ciljeve procijene i preurede da bi odgovarali kriterijima SMART.
Poslije rada na ciljevima prelazi se na priču o donošenju odluka. Učesnici su u svim fazama rada na debati imali priliku više puta da donose različite odluke. Sada je bitno sa njima da se porazgovara o sljedećim pitanjima:

- Kako ste donosili odluke u skupinom radu?
- Da li ste zadovoljni donesenim odlukama? Ukoliko neko nije, treba da obrazloži odgovor!

Nakon toga im se govori o efikasnim načinima donošenja odluka u situacijama kada ovaj proces ne ide toliko lako, npr. kada od dvije neprivlačne stvari treba da odaberu jednu ili kada od dvije privlačne stvari treba da odaberu jednu. Onda im voditelj/ka nudi tehniku pod nazivom „ZA – PROTIV“. Ovo je tehnika u kojoj osoba pravi T tabelu, na čijoj lijevoj strani zapisuje argumente ZA određenu opciju, a na desnoj strani PROTIV te opcije. Ova tabela se radi za svaku ponuđenu opciju prilikom odabira najbolje. Međutim, ne staje se samo na nabrajanju argumenata i ne bira se ona opcija koja ima više argumenta. Nakon što se argumenti nabroje, vrši se njihovo bodovanje na skali od 1 do 5, gdje 1 znači da je argument vrlo slab, a 5 da je vrlo jak. Boduje se svaki argument i na kraju se njihovi bodovi sabiraju. Tek kada se argumenti saberu, donosi se odluka da se neki argument odabere. Bira se onaj kod kojeg je veći zbir na strani ZA u odnosu na stranu PROTIV.
Nakon ovog objašnjenja voditelj/ka daje učesnicima zadatak da se sjete neke svoje dileme u vezi sa izborom ili donošenjem odluka i da provježbaju da odluku donesu na osnovu tehnike „ZA – PROTIV“.

Suradnja i timski rad

Suradnja i timski rad su važni u neformalnim odnosima, ali i u profesionalnim, poslovnim i bilo kojim drugim odnosima. Ono što ne mogu dvije ruke, obično može više njih. Suradnja i timski rad doprinose boljoj atmosferi u skupini, ali i efikasnijem i produktivnijem radu, te ostvarenju zadatih ciljeva u bilo kojoj sferi života. Oko 70% avionskih nesreća je nastalo zbog lošeg timskog rada, a ne zbog individualnih grešaka ili kvara mehanike. Ako vas u vašem užem okruženju loš timski rad „ne ubija“, u svakom slučaju on može da utječe na vašu lošiju motivaciju, raspoloženje, zadovoljstvo, učešće u skupnim aktivnostima. Timski rad podrazumijeva postojanje skupine u kojoj članovi imaju komplementarne vještine i okupljeni su oko zajedničke svrhe ili ciljeva za čije ostvarivanje su svi odgovorni. Skupina osoba može postati tim iz više razloga. Mogu da se nađu slučajno okupljeni na određenom mjestu, rješavajući zajednički problem, ponekad se okupljaju zbog uzajamnih sličnosti, da bi se družili ili surađivali, a ponekad se ulazi u određeni tim da bi se ostvarili određeni interesi.

Timski rad i suradnja ne „padaju sa neba“. Oni su posljedica zalaganja i uklapanja pojedinačnih karakteristika

CILJ RADIONICE

Cilj ove radionice je da učesnici spoznaju važnost timskog rada i suradnje, kako u privatnom, tako i u profesionalnom životu. Također, cilj je da osvijeste koje sve izazove sa sobom nosi izgradnja tima te šta je sve važno da bi se izgradio uspješan timski rad i suradnja.

OČEKIVANI ISHODI

Znanje:
Nakon ove radionice učesnici će razumjeti šta je to timski rad i koje su pretpostavke da bi do njega došlo.

Vještine:
Učesnici će moći lakše da prepoznaju i primijene ona ponašanja koja doprinose većoj suradnji i timskom radu.

Uvjerenja:
Nakon ove radionice učesnici će biti svjesniji prednosti i dobrobiti timskog rada i suradnje u odnosu na takmičarska i konfliktna ponašanja.

TRAJANJE RADIONICE

90 minuta.

SREDSTVA I POMAGALA

Tabla za pisanje, papir za tablu za pisanje, A4 papir i olovke, opis situacije.

članova tima. Za to je potrebno određeno vrijeme te zbog toga i svaki tim prolazi kroz određene karakteristične faze. U početnoj fazi tim se formira i definira svoj cilj i svrhu postojanja. Nakon toga, obično slijedi faza u kojoj dolazi do previranja i konflikta u timu. Nakon te krize tim se ili raspada ili nastavlja dalje da se razvija. U prilogu su navedene još neke karakteristike koje su važne da bi tim dobro i motivirano funkcionirao.

Opis aktivnosti

Aktivnost 1 – Uvodna igrica „Ajkula“

Ova igra je dobar način da se kod učesnika izazovu različiti oblici ponašanja i da to bude dobar uvod u temu. Igra se tako da se učesnici zamisle kao ljudi u moru u koje dolazi ajkula. Mogu da se spase ako stanu na ostrva. Dakle, učesnici se kreću po prostoriji (koja predstavlja more), tokom kretanja voditelj/ka zvecka ključevima, koji su znak sigurnosti da još nema ajkule. Čim voditelj/ka prestane da zvecka ključevima, to je znak da dolazi ajkula i kupači se mogu spasiti ako se popnu na ostrva, tj. novinski papir ili papir za tablu rapoređen po prostoriji. Papira nema dovoljno za sve, i koliko će ih se spasiti, to ovisi od ponašanja kupača, tj. njihove suradnje, takmičarskog duha, agresivnosti, koordinacije... Kad se kupači sklone, voditelj/ka provjeri ko nije stao na papir. Onaj ko nije, ispada iz igre. Nakon toga, igra se nastavlja na isti način, ali svaki put asistent smanjuje količinu papira za spasavanje, tako da igra postaje sve teža, dok na kraju ne ostane papira da stanu dvije ili tri osobe. Za vrijeme igre voditelj/ka stalno prati odnose između učesnika, da li surađuju, koliko pomažu jedni drugima, da li gledaju samo svoj interes, kako finiš igre utječe na odnose itd. Nakon igre, učesnici sjednu na svoja mjesta. Voditelj/ka pita i diskutira sa učesnicima:

- Kako je protekla igrica?
- Kako ste se ponašali, da li ste pomagali jedni drugima ili ste gledali samo sebe da spasite? Zbog čega?
- Da li je broj spašenih u određenim fazama mogao biti veći? Ako je odgovor da, šta vas je spriječilo da to ne učinite?
- Da li vas ova igrica podsjeća i na neke realne situacije iz života? Ako je odgovor da, recite koje?

Aktivnost 2 – Kopča na kaišu

Podijelite učesnike u skupine od pet do šest članova. Neka svaka skupina izabere zapisničara. Dajte svakoj skupini komad papira, ljepilo i flomaster. Pročitajte im sljedeću priču:

„Vi i vaša skupina od četiri-pet ljudi ste pretrpjeli strašno nevrijeme i more vas je izbacilo na pusto tropsko ostrvo. Sve ste izgubili osim kupaćih kostima koje imate na sebi. Sve što je ostalo od broda jeste kaiš sa metalnom kopčom koji je more izbacilo na obalu. Imate sedam minuta da smislite što više ideja o tome na koji način biste mogli iskoristiti ovaj kaiš. Molimo vas da ne kritizirate ničije ideje. U ovom dijelu vježbe, bitnije je nabrojati što više ideja nego ocijeniti njihovu vrijednost.“

Nakon što je prošlo sedam minuta, tražite od svake skupine da ocijeni ideje tako što ćete im saopćiti sljedeće: „Vaša skupina sad ima narednih sedam minuta da se odluči za tri najbolja prijedloga sa liste. Pravilo da se ne kritiziraju bilo čije ideje više ne važi. Ocijenite kvalitet i korisnost ideja. Onda kada se

odlučite za tri najbolje ideje kako da se koristi kaiš, odaberite nekog u skupini ko će ih prezentirati ostalima.“

Kako vrijeme ističe, upozorite učesnike koliko im je vremena još ostalo. Tražite od svakog predstavnika skupine da nalijepe svoju listu na zid. Neka svaki učesnik ukratko objasni zašto se skupina odlučila za te ideje. Svim članovima skupine sugerirajte da svaku osobu saslušaju pažljivo, te ako se ne slažu sa nečim, da to obrazlože bez omalovažavanja. Pitanja za diskusiju:

- Kako ste se osjećali dok ste radili, a znali ste da vas niko neće kritizirati?
- Da li je bilo lakše ili teže da budete kreativni?
- Da li je ikom bilo teško da se suzdrži od kritiziranja i ocjenjivanja?
- Da li se desilo da su neke luckaste ideje dovele do toga da ste se sjetili nekih dobrih ideja?
- Kako ste se osjećali kad je pravilo o nekritiziranju ukinuto?
- Da li je lakše funkcionirati kada očekujete suradnju ili kad ste znali da možete biti i kritizirani?

Aktivnost 3 – Završna diskusija

Voditelj/ka postavlja pitanja i podstiče diskusiju među učesnicima. Diskusiju dopunjava znanjem o preduvjetima uspješnog timskog rada (u prilogu). Pitanja za diskusiju:

- Da li ste vi ikada bili član nekog tima ili skupine koja je odlično funkcionirala i bila je zasnovana na suradnji između članova?
- Da li ste imali iskustvo sa skupinom u kojoj je bilo mnogo konflikata?
- Kako ste se osjećali u tim skupinama, kakva je razlika?
- Koji sve faktori i preduvjeti mogu još da utječu na uspješno timsko funkcioniranje?
- Možete li to primijeniti u budućnosti, u praksi?

Prilog

Odlike i predvjeti uspješnog rada u timu

- Dobri međuljudski odnosi i ispunjavanje ciljeva;
- Osjećaj pripadnosti skupini;
- Poznavanje očekivanja i opisa posla, te uloge u timu;
- Realni ali izazovni ciljevi;
- Učešće: u planiranju, izradi pravila, donošenju odluka;
- Informiranost svakog člana i pristup informacijama;
- Dobra komunikacija među članovima tima i pozitivni međuljudski odnosi;
- Osjećanje povezanosti među članovima tima;
- Fleksibilnost članova;
- Rješavanje unutarnjih problema;
- Povjerenje prema lideru;
- Osjećaj progresa;
- Mogućnost učenja i razvoja;
- Kvalitetno vođstvo;
- Demokratsko donošenje odluka;
- Delegiranje i odgovornost svakog člana tima;
- Odavanje priznanja, nagrada i pokazivanje zahvalnosti.

Upravljanje konfliktima

Pojam konflikt je vrlo fluidan i širok, u različitim situacijama može označavati različite stvari. Riječ *konflikt* potječe od latinskog *confligere*, što znači „udariti nešto o nešto“, na primjer udariti kremen o željezo da bi dobili vatru. Na našim prostorima koristi se i termin sukob. U najširem smislu, konflikti nastaju kada se dvije ili više strana ne slažu u vezi sa podjelom materijalnih ili simboličkih sredstava i djeluju na bazi ovih neslaganja.
Postoji više nivoa i vrsta konflikata.

CILJ RADIONICE

Cilj ove radionice je da razjasnimo šta podrazumijevamo pod pojmom konflikt i da dođemo do zajedničkog razumijevanja konflikta. U okviru ove radionice se ukazuje i na pozitivne i na negativne aspekte konflikta. Cilj je i da se učesnici detaljnije upoznaju sa najčešćim te optimalnim načinima reagiranja u svakodnevnim konfliktnim situacijama.

OČEKIVANI ISHODI

Znanje:
Nakon ove radionice učesnici će razumjeti višestruki karakter konflikta, koje su njegove pozitivne i negativne strane. Učesnici će se upozati sa osnovnim koracima transformacije i rješavanja konflikata.

Vještine:
Nakon ove radionice učesnici će moći bolje da prepoznaju i razumiju uzroke interpersonalnih konflikata te da bolje primijene tehnike upravljanja konfliktima u različitim situacijama.

Unutarnji psihički konflikti (intrapersonalni) u ljudima obično utječu na konflikte među pojedincima, koje zovemo interpersonalni ili međuljudski. Postoji, naravno, i obrnuta veza. I jedni i drugi mogu utjecati na još šire konflikte koji mogu biti između dvije skupine, organizacije. Najširi konflikti su međunarodni, koji postoje između dviju ili više država i naroda.

Konflikt obično ima negativnu konotaciju, suprotnu od suradnje, harmonije, slaganja ili čak mira. Često se veže za nasilje i većina ljudi smatra da je konflikt destruktivan. Međutim, konflikt je multidimenzionalan društveni fenomen, koji je integralan dio ljudskog postojanja, bitan za postojanje historije, društvenih promjena i transformacija. Konflikt može da ima i konstruktivne posljedice, kao što su jasniji međuljudski

odnosi, ispoljene emocije, rješenje određenog problema koji tinja itd. Međutim, da bi on imao takvu ulogu, neophodno je upoznati se sa osnovnim principima nastanka i rješavanja konflikata. Savremene društvene nauke razvile su metode i tehnike uspješnog suočavanja i rješavanja konflikata. Djecu možemo pripremiti da se spremno suočavaju sa sukobom, da ga ne doživljavaju kao ličnu nesreću, nego kao izazov ličnom rastu i razvoju, jačanju svijesti o nama samima i našoj povezanosti jednih s drugima. Nažalost, općeprihvaćeni obrazac je shvatanje da se svaki konflikt razrješava tako da jedna strana pobjeđuje, a druga biva poražena. Mlade ljude, međutim, treba ohrabrivati da traže mogućnost rješavanja sukoba, tipa „pobjednik/pobjednik“. Ovo podrazumijeva viši nivo empatije i razumijevanja pozicije druge strane, te neke konkretne metode i tehnike koje mogu dovesti do smirivanja situacije.

OČEKIVANI ISHODI

Uvjerenja:

Nakon ove radionice učesnici će samopouzdanije i racionalnije pristupati transformaciji konflikta, sa uvjerenjem da se konflikti mogu rješavati te da se iz njih mogu izvući i određene pozitivne stvari. Ove aktivnosti kod učesnika osvještavaju njihove obično negativne i ograničene ideje koje imaju o konfliktu. Samosvijest o predrasudama i stereotipima u vezi sa konfliktima prvi je korak prema razumijevanju i promjeni.

TRAJANJE RADIONICE

90 minuta.

SREDSTVA I POMAGALA

Veliki papir, markeri.

Opis aktivnosti

Aktivnost 1 – Konflikt je...

Ova vježba je pogodna da bude uvod u temu o konfliktima. Svakom učesniku u skupini dodijelite jedno slovo. Možete početi redom po abecedi. Nakon toga, zamolite učesnike da pojedinačno smisle riječi koje ih asociraju na konflikt, a da počinju na to slovo koje su dobili. Na primjer: A – agresija, B – brutalnost itd.

Kada osmisle riječi, učesnici ih jedan po jedan saopćavaju pred ostalima u skupini. Jedna osoba iz skupine zapisuje riječi na veliki papir. Kada su svi rekli svoje asocijacije, voditelj/ka dopušta da učesnici pitaju jedan drugoga zašto su baš tu riječ odabrali, šta ta riječ znači, u kakvoj je ona vezi sa konfliktom itd. Nikakvo presuđivanje nije dozvoljeno.

Nakon toga voditelj/ka diskutira sa učesnicima. Moguća pitanja za diskusiju:

- Da li možemo uz pomoć spomenutih riječi da definiramo konflikt?
- Kako se sve konflikti ispoljavaju, koje vrste poznajete?
- Koje su pozitivne, a koje negativne strane konflikta?
- Da li ste nešto naučili o konfliktu iz ove vježbe?
- Da li mislite da smo zaboravili na neki važan aspekt?

Aktivnost 2 – Tri za jedan

U ovoj vježbi učesnici kroz metodu igranja uloga razmatraju svoje uobičajene načine reagiranja u konfliktnim situacijama, te koje bi reakcije bile optimalne.

Zamolite učesnike da razmisle i zapišu jedan incident ili situaciju sa kojom su se suočili, u školi, kod kuće ili društvu, na utakmici, tokom onlajn komunikacije, a da osjećaju da nisu efikasno postupili. Nakon toga, podijelite učesnike u male skupine (po četiri do pet učesnika). Unutar skupine učesnici zajednički odlučuju na čijem primjeru će raditi. U skladu sa izabranom situacijom, oni treba da istraže:

- najvjerojatniji odgovor,
- najprovokativniji odgovor,
- najuspješniji odgovor (to znači odgovor koji je djelotvoran za tu osobu u toj situaciji – ne predstavlja univerzalni uspješni odgovor).

Skupine treba da kroz tehniku igranja uloga predstave sva tri odgovora. Ukoliko najvjerojatniji odgovor odgovara provokativnom odgovoru, tada će skupina imati da izvede samo dvije situacije. Nakon što su sve skupine predstavile i odglumile svoje scenarije, voditelj/ka nastavlja radionicu diskusijom. Tokom diskusije voditelj/ka iznosi i neke teoretske pristupe o rješavanju i upravljanju konfliktima (u prilogu).

Pitanja za diskusiju:

- Koje su posljedice provokativnih, a koje uspješnih reakcija u konfliktnim situacijama?
- Koliko često je naš odgovor provokativan, a koliko uspješan?
- Šta nas sprečava da uvijek reagiramo na najadekvatniji način?
- Šta je potrebno još da naučiš o konfliktima i njihovom rješavanju?
- Koje vještine ili taktike koristimo da bismo izbjegli provokativne odgovore?

Prilog

Pet koraka za izlazak iz sukoba:

1. **Prepoznati konflikt**
   Možda ćeš misliti u sebi: „Hej, ovdje nešto nije u redu!“
   Prepoznaj kada se osjećaš povrijeđenim, ljutim, kada se stidiš ili imaš neki drugi neugodan osjećaj i pitaj se: „Ima li ovo veze sa konfliktom?“

2. **Naši osjećaji**
   Ako misliš da si u sukobu, pitaj se:
   „Kako se osjećam? Zašto?“
   „Kako se osjeća druga osoba? Zašto?“

3. Šta želimo

   Prepoznaj šta ti i druga osoba želite od konflikta, pitajući se:
   „Zašto je došlo do konflikta? Šta želim od njega?“
   „Šta druga osoba želi od njega?“
   „Kako te druga osoba onemogućava da postigneš ono što želiš?“
   Pri tome pokušaj da tvoje želje ne budu hirovi, već razumne potrebe koje su ti istinski važne.

4. Analiziranje opcija za rješenje

   Misli o idejama pomoću kojih oboje možete postići ono što želite u isto vrijeme. Prvo imenuj što više ideja, a onda razmisli koje su najbolje. Analiziraj ih, pokušaj da identificiraš za svaku ideju pozitivne i negativne strane.

5. Naš plan

   Nađi rješenje koje zadovoljava obje strane. Djeluj prema rješenju. Odvoj vrijeme za razgovor s drugom osobom i učvrsti vaše međusobne odnose.

Prevencija govora mržnje

Jezik ima moć i jezik stvara realnost, ali taj jezik može biti nasilan, ili može dovesti do nasilja. Upravo stoga, prevencija govora mržnje ima važnu ulogu.

Govor mržnje definira se kao govor koji vrijeđa, napada i ugrožava skupine ili pojedince na osnovu nekih njihovih odrednica, kao što su etnička pripadnost, boja kože, religija, rodna pripadnost, seksualna orijentacija i sl. Može biti usmjeren i protiv različitog političkog i drugog mišljenja ili društvenog porijekla. Govor mržnje se ispoljava sa ciljem da stvori prezir prema nekoj osobi ili skupini, da podstakne diskriminaciju ili neprijateljstvo, izazove kritiku okoline, osjećaj nesigurnosti i straha, da podstakne i izazove nasilje, te da stvori osjećaj da je takvo ponašanje općeprihvaćeno, da se toleriše, te da neće biti kažnjeno. Kao posljedica izloženosti govoru mržnje stvara se emocionalni stres, osjećaj manje vrijednosti, poniženja i gubitka ljudskog dostojanstva, osporava se pravo na jednakost i ravnopravnost, što sve zajedno ostavlja posljedice na ličnom, emocionalnom i socijalnom polju funkcioniranja pojedinca ili skupine.
Često smo svjedoci sve većeg prisustva govora mržnje u političkom diskursu i javnoj sferi, kao i na internetu. Uočavamo ga na društvenim mrežama koje koriste mladi ljudi, ali i u javnom prostoru, kojem smo svi izloženi, bilo onlajn, bilo oflajn.
Internet je otvorio nove načine i prilike da veliki broj ljudi komunicira i izražava svoje mišljenje o raznim stvarima i pitanjima. Ljudi često u virtualnom okruženju, misleći da

CILJ RADIONICE

Cilj ove radionice je podići svjesnost o problemu i prisustvu govora mržnje u javnom prostoru, na društvenim mrežama i van njih, posebno o zaštiti ljudskih prava, ali i posljedica koje takve aktivnosti mogu imati za lično, emocionalno i socijalno funkcionisanje pojedinca ili skupine. Kroz rad na ovoj temi, učesnici će razviti razumijevanje govora mržnje, posebno u kontekstu zaštite ljudskih prava i demokracije.

OČEKIVANI ISHODI

Znanje:
Nakon ove radionice učesnici će razumjeti šta je govor mržnje.

Vještine:
Nakon ove radionice učesnici će moći da prepoznaju govor mržnje u različitim situacijama i na različitim medijima.

Uvjerenja:
Nakon ove radionice učesnici će biti otvoreni da promišljaju o posljedicama ponašanja izazvanog govorom mržnje u svom užem i širem okruženju.

TRAJANJE RADIONICE

90 minuta.

SREDSTVA I POMAGALA

Novine u skladu sa uzrastom skupine, tabla za pisanje, markeri u boji, papirići sa pozdravima za završnu aktivnost, kutija.

nisu direktno izloženi kritici javnosti, daju sebi veću slobodu prilikom izražavanja svog mišljena i stavova, nego u realnom prostoru.

Izloženost govoru mržnje na različitim društvenim mrežama događa se zbog velikog broja ljudi koji imaju pristup raznim drušvenim platformama, ali i zbog virtualne dimenzije tog prostora. Većina mladih je aktivna na društvenim mrežama i koriste internet svakodnevno, što stvara priliku za zloupotrebu tog prostora, pod zaštitom virtualnog okruženja. Mladi koriste lažne profile, što im dodatno smanjuje odgovornost, a povećava osjećaj zaštićenosti. Ponekad ovakve radnje nastaju iz razloga što korisnici nisu svjesni posljedica svojih aktivnosti i ponašanja u virtualnom svijetu. Aktivnosti nastale iz mržnje ili potrebe da diskriminišemo i povrijedimo druge i drugačije mogu biti poziv ili ohrabrenje drugim korisnicima na mržnju ili direktne akcije protiv određenih skupina ili pojedinaca. To neminovno postavlja pitanje granica koje se tiču prava na slobodu govora i slobodnog izražavanja mišljenja. Međutim, važno je imati na umu da pravo na slobodu izražavanja isključuje svaku vrstu izražavanja koja podstiče na mržnju i sukob.

Mladi zato treba da budu upoznati sa činjenicom da upotreba govora mržnje ugrožava osnovna ljudska prava, te da mnoge zemlje imaju zakonsku regulativu koja kažnjava takve aktivnosti.

Važno je o ovoj temi govoriti kroz sistem obrazovanja, kao i putem medija, da bi se promovirala internetska pismenost i podizala svijest o opasnosti govora mržnje i rizicima koje takve aktivnosti predstavljaju za pojedince, ali i za društvo.

Opis aktivnosti

Aktivnost 1 – Prenosnik maski – smijeha – zagrljaja

Učesnici stoje u krugu ili u vrsti. Voditelj/ka napravi GRIMASU, koju „pošalje“ učesniku do sebe. Učesnik nastoji što vjernije oponašati grimasu i „šalje“ je sljedećem učesniku – do kraja vrste ili dok se ne zatvori krug. Na isti način, u drugom krugu šalje se SMIJEH (nastoji se izrazom lica izraziti smijeh). Na kraju se šalje ZAGRLJAJ.

Igrom se obično postigne vedra i ugodna atmosfera. „Pošiljke“ mogu biti različite, ovise od mašte i kreativnosti voditelja/ke i učesnika.

Aktivnost 2 – Riječi kao oružje

Voditelj/ka postavlja pitanje da li su učesnici čuli za govor mržnje. Šta je prva asocijacija kada čuju ovaj termin? Napisati sve asocijacije koje učesnici iznesu i definirati ovaj pojam.

Nakon toga, slučajnim odabirom voditelj/ka formira skupine od pet do šest članova i svakoj skupini da po jedne novine/časopis prilagođene uzrastu učesnika. Učesnici treba da pronađu članak ili rečenice koje šalju poruke mržnje, koje će kasnije predstaviti skupini. Ukoliko to ne prepoznaju u novinama, mogu dati primjere sa interneta ili društvenih mreža. Važno je otvoriti diskusiju o širenju govora mržnje putem medija i javnog prostora. Postavljamo sljedeća pitanja: Da li to prepoznajemo? Da li to primjećujemo? Da li reagiramo na to? Kako se osjećaju oni protiv kojih su te poruke usmjerene? Ohrabriti učesnike da iznesu još neki primjer govora mržnje koji su čuli?

Pozvati se na Opću deklaraciju o ljudskim pravima, na član 19. u kojem se navodi: „Svako ima pravo na slobodu mišljenja i izražavanja; ovo pravo uključuje slobodu mišljenja bez tuđeg miješanja, a isto tako i traženje, primanje i saopćavanje obavještenja i ideja bilo kojim sredstvima i bez obzira na granice."

Isto tako je važno istaknuti da pravo na slobodu izražavanja isključuje svaku vrstu izražavanja koja podstiče na mržnju i sukob. Učesnicima postaviti pitanja šta to zapravo znači. Šta podrazumijeva ovo pravo? Koji su argumenti za odbranu tog prava? Zašto je važno da iznesemo svoje mišljenje? Da li je ono neophodno za funkcioniranje demokratskog društva? Da li sloboda govora uključuje i slobodu vrijeđanja? Gdje je granica?

Aktivnost 3 – Zagrli prijatelja

Djeca hodaju po prostoriji sve dok voditelj/ka ne kaže: „Zagrli prijatelja sa istom bojom kose." Zatim se djeca sa istom bojom kose skupe u mali krug i čvrsto se zagrle. Djeca dalje šetaju prostorijom i igra se nastavlja uz formiranje skupina po nekim drugim osobinama koje uočimo u skupini ili znamo o djeci. Ideje za osobine: Koji nose hlače, koji imaju kratku kosu, svi se zagrlite…

Aktivnost 4 – Reci NE govoru mržnje

Voditelj/ka slučajnim odabirom pravi skupine od pet do šest članova. Nakon što se skupine smjeste na svoja mjesta, voditelj/ka kaže sljedeći tekst: „Ja sam Mark Zakerberg, osnivač Fejsbuka. Želim da se što efektnije borim protiv govora mržnje na Fejsbuku. Molim vas da mi pomognete u tome, tako što ćete kreirati Fejsbuk skupinu, pod nazivom „Reci NE govoru mržnje". Molim vas da kreirate pravila skupine, sliku naslovnice i sve ono što je potrebno za njeno nesmetano funkcioniranje, uključujući i reagiranje vas kao administratora na govor mržnje.

Djeca dobiju papir za tablu i boje za rad. Nakon što skupine završe svoje zadatke, svaka skupina prezentira svoj rad i počinje diskusija o govoru mržnje. Voditelj/ka postavlja pitanja: Da li su primijetili postojanje govora mržnje na internetu? Ko najčešće piše takve poruke i kome? Smatraju li da je to u redu, ako smatraju da nije, zašto? Da li nekada to rade i sami, iako znaju da to nije u redu? Kako se osoba prema kojoj je usmjeren govor mržnje osjeća i šta misli? Kako možemo spriječiti ili smanjiti govor mržnje?

Slijedi glasanje za najbolju skupinu, koju učesnici nagrade velikim pljeskom.

Aktivnost 5 – Pozdravi

Djecu podijeliti u dvije skupine. Svaki učesnik iz kutije uzima po jedan papirić koji je voditelj/ka prethodno ispisao/la i pripremio/la i pozdravi se sa članom druge skupine na način koji mu je opisan na papiriću.

Pozdrav za papiriće:

- Pozdravi se grljenjem i ljubljenjem četiri puta u obraze. (Pariz)
- Pozdravi se grljenjem i ljubljenjem tri puta u obraze. (Holandija/Belgija)
- Pozdravi se grljenjem i ljubljenjem dva puta u obraze. (Portugal/Španija)
- Pozdravi se stavljanjem ruku u položaj za molitvu i klanjanje. (Japan)
- Pozdravi se trljanjem noseva. (Eskimi)
- Pozdravi se jako toplim, velikim zagrljajem. (Rusija/Palestina)
- Pozdravi se jakim sigurnim stiskom ruke. (Njemačka)
- Pozdravi se laganim stiskom ruke, odstupajući dva koraka od osobe. (Engleska)

RADIONICA 9

Zagovaranje i komunikacija

Termini javno zagovaranje ili zastupanje na našim prostorima nisu tako odomaćeni pojmovi, iz jednostavnog razloga što ni praksa koju podrazumijeva zagovaranje nije sistematski provođena na ovim prostorima, pogotovo tokom ranijeg društvenog uređenja. Zagovaranje se pojavljuje sa razvojem civilnog društva u BiH, tokom i nakon rata. Javlja se u kontekstu razvoja demokratskog društva i većeg utjecaja običnog građanina na kreiranje javnih politika u društvu.

Zagovaranje je promišljeni proces utjecanja na one koji donose ključne odluke i politike, koje se odnose na probleme koji se tiču i nas. Ova definicija podrazumijeva da je riječ o planiranom procesu koji zahtijeva vrijeme, a osnovni cilj je postići da ključni donosioci određenih odluka, donesu odluke u skladu sa vašim planovima rješavanja određenih problema. Dakle, kroz proces zagovaranja, osoba ili skupina njih osmišljava i provodi metode i aktivnosti preko kojih pokušava izvršiti pritisak na odgovorne osobe da provedu određene promjene.

Primjeri zagovaranja su ako učenici u školama žele da se u svakoj školi obavezno formiraju vijeća učenica; ako građani žele da se neka zelena površina sačuva od izgradnje; ako se mladi u nekoj općini bore da postoji budžet za mlade itd. Ponekad, ljudi izjednačavaju zagovaranje sa lobiranjem, ali lobiranje je uži pojam i može biti dio procesa zagovaranja.

Bitno je istaći da zagovaranje ima za cilj rješavanje korijena problema, tj. glavnog uzroka problema. Uzroci nekog problema često vuku korijene iz neadekvatnih zakona i politika, te zato i ne čudi da se mnoge inicijative zagovaranja odnose na donošenje i izmjenu određenih zakona ili pak njihovo bolje provođenje. Termin politika se koristi u smislu plana, akcije ili skupine pravila usvojenih od vlasti ili drugih institucija, stvorenih da definiraju određene odluke i procedure.

Uspjeh zagovaranja u najvećoj mjeri ovisi od detaljnog planiranja, upornosti i masovnosti. Zagovaranje podrazumijeva da se detaljno isplanira i analizira: formiranje korisne baze podataka; analiza problema; analiza okoline; identificiranje saveznika i protivnika; definiranje ključnih i odgovornih osoba; definiranje ključnih komunikacijskih poruka; definiranje konkretnih metoda i aktivnosti zagovaranja.

Sve ove faze su detaljnije objašnjene u prilogu.

CILJ RADIONICE

Cilj ove radionice je da učesnici nauče šta je to javno zagovaranje, kako se ono priprema i od kojih sve aktivnosti može da se sastoji. Cilj radionice je i da osnaži učesnike u smislu da shvate da pojedinci i skupine mogu da izvrše određene promjene u svom okruženju, ako ih dobro isplaniraju, prezentiraju i organiziraju.

OČEKIVANI ISHODI

Znanje:
Nakon ove radionice učesnici će razumjeti šta je to zagovaranje, lobiranje, te koji su osnovni elementi uspješne prezentacije.

Vještine:
Nakon ove radionice učesnici će moći da planiraju određene akcije koje se odnose na rješavanje određenih problema u njihovom užem okruženju. Učesnici će steći i vještine kako da svoje ideje predstave na uvjerljiv i argumentiran način.

Uvjerenja:
Nakon ove radionice učesnici će biti samopouzdaniji i samosvjesniji o pitanju šta pojedinac može da uradi u svojoj sredini. Ova radionica može doprinijeti da učesnici imaju uvjerenja o većoj moći i ulozi pojedinca u društvu.

TRAJANJE RADIONICE

90 minuta.

SREDSTVA I POMAGALA

Veliki papiri, markeri.

Opis aktivnosti

U ovoj radionici učesnici identificiraju probleme u svom okruženju (školi, naselju, općini) i za njih kreiraju strategiju zagovaranja da se oni riješe. Voditelj/ka na početku radionice objasni učesnicima šta je zagovaranje. Istakne da je veoma važno da se zagovaranje pažljivo planira da bi došlo do uspjeha. Korisno bi bilo da učesnicima navede i neki slikovit primjer zagovaranja koji je blizak njima.
Nakon toga skupina se dijeli u više malih skupina (od četiri do sedam članova). U svakoj skupini učesnici, uz konsultacije sa voditeljem/kom prvo treba da izaberu problem (da se razlikuje između skupina). Nakon toga voditelj/ka objašnjava učesnicima da za izabrani problem treba da identificiraju i odrede:

- Bazu podataka – sakupljanje podataka o problemu (šta je pravi uzrok problema, da li je neko loše pravilo ili to što se neka dobra regulativa ne primjenjuje) i o tome ko odlučuje o nastalom problemu, koje su procedure koje su dovele do problema itd.;
- Definiranje jasnog cilja zagovaranja;
- Analiza okruženja, ko su naši potencijalni saveznici i protivnici;
- Identificiranje ciljnog auditorija, tj. osoba na koje treba da utječemo da bismo ostvarili naš cilj;
- Definiranje konkretnih aktivnosti pritiska (npr. sastanci, lobiranje, okrugli stolovi, peticije, nastupi u medijima, simbolične akcije, protesti, građanska neposlušnost itd.).

Nakon što u malim skupinama učesnici kreiraju strategije zagovaranja, voditelj/ka ih poziva da svoje radove predstave pred cijelom skupinom. Poslije svakog predstavljanja ostali učesnici mogu kratko da komentarišu ili postave pitanje.

Nakon predstavljanja skupina, voditelj/ka ističe važnost komunikacije tokom procesa zagovaranja. Voditelj/ka ukazuje na to da je veoma važno na koji način svoje ideje predstavljaju onima na koje žele da utječu. Moraju da imaju jaku, uvjerljivu i zanimljivu prezentaciju (u prilogu).

Radionica se završava pitanjima za diskusiju:

- Šta smo naučili iz ove radionice?
- Da li je moguće da pojedinci ili skupine kreiraju određene promjene u svom okruženju?
- Šta je najvažnije da bi se došlo do promjena?

Napomena:
Alternativna ili dodatna aktivnost u ovoj radionici (ovisno od raspoloživog vremena) može biti i da se u malim skupinama pripremi simulacija sastanka/razgovora sa ključnim donosiocima odluka. Neki učesnici bi imali uloge zagovarača, a drugi uloge donosioca odluke. Kroz tu simulaciju učesnici mogu da vježbaju komunikacijske vještine i vještine lobiranja. Naime, u procesu zagovaranja je veoma važno kako ćemo formulirati naše ideje i poruke, tako da one budu jasne i uvjerljive (detaljnije u prilogu).

Prilog

Faze pripreme i realiziranja zagovaranja

Formiranje baze podataka

Prije nego što organizacija počne sa procesom zagovaranja, potrebno je da napravi bazu podataka. Baza podataka podrazumijeva poznavanje strukture i hijerarhije onih koji odlučuju, ko su nadležni za pojedine probleme, način donošenja odluka, pravne regulative, odgovorne osobe itd. Pored toga, potrebno je imati bazu podataka i o samom problemu i načinu njegovog rješavanja. Ovi podaci podrazumijevaju relevantna istraživanja i izvještaje sa upečatljivim statistikama, informacije o bitnim događajima, izjave utjecajnih ljudi koje vam idu u prilog itd. Svi podaci treba da budu vjerodostojni i iz službenih izvora, da bi imali jači kredibilitet.

Analiza problema

Ova faza podrazumijeva analizu politika koje se nalaze iza problema koji se želi riješiti.

Analiza problema podrazumijeva njegove ključne i najdublje uzroke. Analiza često odvede do politika, zakona i pravilnika na lokalnom, ali i na državnom nivou.

Ključni uzrok problema se nalazi na jednom od tri nivoa:

1. Apsolutno ne postoje politike, pravilnici, procedure ili zakoni koji se tiču problema. U tom slučaju, potrebno ih je donijeti.
2. Postoje politike, ali vi smatrate da nisu dobre! Tada će inicijativa zagovaranja biti usmjerena na mijenjanje ključnih politika, pravila....
3. Postoje politike u vezi sa problemom, dobre su, ali nije dobra njihova primjena! U tom slučaju, zagovaranje će biti usmjereno na bolju primjenu odgovarajućih politika.

Analiza okoline

Analiza okoline podrazumijeva analizu i procjenu da li će okolina podržati prijedloge i inicijativu zagovarača. Potpora okoline je bitna da bi se izvršio veći pritisak na donosioce odluka. Što inicijativa ima veći i širi javni značaj, može se očekivati i veća potpora.

Utvrđivanje ciljnog auditorija i ključnih donositelja odluka

Ciljni auditorij su ključni donosioci odluka koji mogu poboljšati postojeće politike, stvoriti nove, te osigurati njihovu primjenu. Razlikuje se primarni i sekundarni auditorij. Primarni auditorij su one individue koje imaju direktni autoritet da naprave promjenu, a sekundarni auditorij su oni ljudi koji mogu utjecati na odluke primarnog auditorija.

Ubjeđivanje primarnog auditorija o pitanju politike je glavni dio strategije zagovaranja. Ovaj aspekt zagovaranja se često naziva i lobiranjem. Pored identificiranja ciljnog auditorija, korisno je analizirati i njihove stavove, motivaciju, resurse, utjecaj...

Postavljanje ciljeva

Ciljevi zagovaranja treba da opišu šta se želi promijeniti, ko će izvršiti promjenu, sa koliko sredstava i do kada. Cilj se može odnositi na izmjenu nekih pravila koja remete situaciju, ali glavni cilj je da dođe do očekivane promjene u praksi, tj. da se poboljša život, rješavanjem aktualnog problema. Npr. ukoliko postoji ekološki problem sa odlaganjem otpada, cilj bi bio da nadležno ministarstvo donese prihvatljivu ekološku politiku o efikasnom kontroliranju otpada, ali krajnji cilj bi bio da se zaista smanji količina otpada, te da dođe do manjeg zagađenja.

Identificiranje saveznika i protivnika

Bitno je da zagovarači utvrde ko im još može pomoći u njihovoj inicijativi. Budući da se zagovaranje zasniva na pritisku, logično je da će pritisak biti jači ukoliko inicijativu podržava više pojedinaca, udruženja, medija itd. Također je bitno unaprijed identificirati i moguće protivnike koji će ometati inicijativu. Kroz planiranje, neke od njih treba pokušati pridobiti, a ako je to nemoguće, onda napraviti plan kako neutralirati njihov negativan utjecaj.

Sačiniti plan aktivnosti (taktika)

Kada smo izvršili analizu, potrebno je napraviti taktiku i plan aktivnosti kako utjecati na donosioce odluka. Aktivnosti su neprekidne, od suradnje, preko uvjeravanja i pritiska, do sukoba. Aktivnosti mogu podrazumijevati sastanke, javne tribine i rasprave, medijski pritisak, pregovaranje, peticije, umrežavanje sa pojedincima i institucijama sličnog interesa, lobiranje, pilot-projekte, tzv. simbolične akcije, protestne skupove, građansku neposlušnost itd. Definiranje plana obuhvata i vremenske odrednice, finansijske izdatke, kao i plan praćenja i procjene provođenja aktivnosti.

Komunikacija tokom zagovaranja

Priprema zagovaranja podrazumijeva i pripremu prezentacija i ključnih poruka koje šaljemo onima na koje želimo da utječemo i široj javnosti. Prezentacija općenito može da ima strukturu: opis trenutne situacije i koji su nedostaci; koje su naše predložene mjere; koje su očekivane prednosti naših prijedloga i ideja; zaključak i prijedlog.

Moramo da imamo spremnu argumentaciju, koja treba da: informira o važnim činjenicama; bude istinita, potkrijepljena činjenicama i brojkama; bude zanimljivo predstavljena; bude konstruktivna, a ne samo kritična. Naše poruke i argumentacija su jači ako: ukažemo na moguće posljedice odluka ukoliko se naš prijedlog ne uvaži; naglasimo usklađenost prijedloga sa nekim postojećim politikama i programima (ljudi se boje radikalnih promjena); naglasimo usklađenost sa ranije preuzetim obavezama; naglasimo doprinos naših ideja ciljevima od općeg značaja (zdravstvo, sigurnost, uvjeti rada, zaposlenost, kvalitet života, ljudska prava), te da naše ideje podržavaju i neke druge skupine i populacije.

Tokom same komunikacije: stavite se u poziciju sagovornika; uvažavajte sagovornika; budite kratki i precizni; pružite potrebne informacije; ponudite im svoju pomoć; ukažite na to da se vaše namjere podudaraju sa općim; ukažite na to da možete da doprinesete njihovom radu; ne ulazite bespotrebno u konflikte itd.

Društveni aktivizam

U postratnoj i tranzicionoj Bosni i Hercegovini gotovo svakodnevno čujemo izjave: „Ovdje nema budućnosti“, „Nema šanse da ovdje mogu naći posao“, „Odavde treba što prije otići“, „Nema smisla učestvovati u bilo kakvim građanskim inicijativama jer ionako neće ništa promijeniti“, „Nema smisla izlaziti na izbore jer su svi oni isti“ itd.

Dakle, često se ispoljava problem pasivnosti i pesimizma mladih, koji se ogleda nedovoljnim učešćem mladih u volonterskim i humanitarnim organizacijama, mali izlazak na političke izbore, nizak nivo zaposlenosti mladih, nespremnost mladih da javno izraze svoje nezadovoljene potrebe, masovni odlazak mladih iz države itd.

Navedeni problemi pesimizma i pasivnosti mladih su vjerovatno i prioritetni problemi u društvu jer oni uslovljavaju brojne druge socijalne probleme. Društvo u kojem stanovništvo ne vjeruje u svoju budućnost nema ni energiju za dalji razvoj. Iz tog razloga je veoma važno da se razvija liderstvo, veće društveno učešće i aktivizam mladih. U literaturi se obično navode dva glavna oblika društvenog učešća: građansko i političko.

Građansko učešće može da se ostvaruje samostalno ili organizirano, u sklopu rada nekog neformalnog ili registriranog udruženja. Ima za cilj poboljšanje položaja i

CILJ RADIONICE

Glavni cilj radionice je da se učesnici podstaknu i ohrabre da budu aktivni mladi ljudi i građani, koji će se prema problemima u svom okruženju postavljati aktivno, a ne pasivno. Cilj je i da se učesnici upoznaju sa vidovima društvenog aktivizma, te koji psihološki i socijalni faktori utječu na aktivnu participaciju u društvu.

OČEKIVANI ISHODI

Znanje:

Nakon ove radionice učesnici će naučiti šta je građansko i političko učešće, te šta sve može da utječe na njega.

Vještine:

Nakon ove radionice učesnici će moći da osmisle određene građanske akcije koje mogu da donesu određene promjene u okruženju.

Uvjerenja:

Nakon ove radionice učesnici će u većoj mjeri biti svjesni da mogu da kreiraju određene promjene u društvu.

TRAJANJE RADIONICE

90 minuta.

SREDSTVA I POMAGALA

A4 papiri, olovke, veliki papiri, markeri.

rješavanje problema građana i zajednice u raznim sferama, kao što su ekologija, kultura, humanitarni problemi, ljudska prava, sport itd. Podrazumijeva osmišljene akcije kojima se nadležnim institucijama ukazuje na aktualne društvene probleme, praćenje rada nadležnih vlasti, zagovaranje i lobiranje za donošenje ili provođenje politika koje su važne za život, pritisak na nadležne organe, kontakte sa političarima, potpisivanje peticija, učešće u javnim kampanjama, protestima itd.

Političko učešće obuhvata djelovanje kroz političku sferu društva. Podrazumijeva učešće u raznim političkim aktivnostima, od izlazaka na izbore do nekih intenzivnijih aktivnosti, kao što su: članstvo u političkoj stranci, učešće u političkim kampanjama, politički utjecaj na poznanike, podržavanje i lobiranje za određenog političkog kandidata ili stranku, učešće u političkim skupovima, kampanjama, političkim medijskim emisijama itd.

Opis aktivnosti

Aktivnost 1 – Procjena stavova

U ovoj vježbi učesnici treba da ispolje u kojoj mjeri su suglasni ili nisu sa tvrdnjama i stavovima koje voditelj/ka pročita. U četiri ugla prostorije voditelj/ka stavi, tj. nalijepi po jedan papir, a na njima pišu različite poruke: *nisam suglasan/na; uglavnom nisam suglasan/na; uglavnom sam suglasan/na; potpuno sam suglasan/na*. Nakon toga kaže učesnicima da, ovisno od stupnja suglasnosti sa pročitanim stavom,

stanu pored papira i odgovora koji je najpribližniji njihovom (ukoliko to nije moguće organizirati u prostoru, učesnici mogu da se izjašnjavaju o tvrdnjama i sa mjesta na kojem sjede). Nakon toga voditelj/ka čita jednu po jednu tvrdnju. Poslije svake tvrdnje voditelj/ka pita po nekoliko učesnika koji imaju različite stavove da obrazlože svoj stav. Dozvoljeno im je i da međusobno postavljaju pitanja jedni drugima. Tvrdnje i stavovi koje voditelj/ka čita su:

- Mladi nemaju budućnosti u ovom društvu.
- U našoj zajednici mladi mogu da utječu na poboljšanje svog položaja.
- Nema smisla uključivati se u rad omladinskih organizacija jer one ne mogu ništa da promijene.

Nakon rasprave o stavovima, voditelj/ka postavlja još nekoliko pitanja za diskusiju:

- Da li znate neke primjere iz vašeg okruženja da su mladi svojim djelovanjem nešto promijenili?
- Šta možemo zaključiti, da li mladi svojim djelovanjem mogu da utječu na određene promjene u svom okruženju (školi, naselju, gradu itd.)?
- U kojim sve sferama mladi mogu najprije da djeluju (npr. ekologija, humanitarni rad, kultura, inovacije, sport, prava mladih itd.)?
- Na koji način mladi mogu lakše da ostvare promijene u zajednici? Koji su preduvjeti za to? Da li je to volja pojedinaca, materijalni resursi, znanje o funkcioniranju društvenog i političkog sistema itd.?

Nakon ove diskusije, voditelj/ka kratko teoretski upoznaje učesnike sa vidovima društvenog učešća i koji sve faktori utječu na njega (detalji u uvodu i prilogu).

Aktivnost 2 – Akcije u zajednici

U ovoj vježbi učesnici identificiraju akcije koje mogu da provedu u zajednici. Na početku vježbe voditelj/ka kaže učesnicima da se zamisle u ulozi čarobnjaka i da dovrše sljedeće rečenice.
„Da sam ja veliki čarobnjak, u svojoj zajednici (školi, naselju, gradu)“:

- bih stvorio/la...
- bih promijenio/la...
- bih se suprotstavio/la...

Nakon toga, učesnici u velikoj skupini sažeto saopćavaju svoje odgovore. Potom ih voditelj/ka dijeli u male skupine (od četiri do sedam učesnika) u kojima treba da detaljnije prokomentarišu svoje odgovore. Na osnovu toga treba da identificiraju bar pet građanskih ili omladinskih akcija koje se realno mogu ostvariti u njihovom okruženju, a ne zahtijevaju velika materijalna ulaganja. Ove ideje treba zapisati na veliki papir.
Kada je završen rad u malim skupinama, predstavnici skupina prezentiraju ideje iz malih skupina pred svim učesnicima. Nakon toga, učesnici još malo diskutira koje od svih navedenih akcija su im najrealnije za realiziranje.

Radionica se završava tako što voditelj/ka ohrabruje mlade da vjeruju u sebe i mogućnost promjena u svom okruženju, te da u suradnji sa drugima probaju realizirati neku od spomenutih akcija.

Koji psihološki i socijalni faktori utječu na aktivno učešće u društvu?

Brojni faktori određuju pasivnije ili aktivnije učešće u društvu. Oni se mogu svrstati u nekoliko glavnih kategorija: psihološke karakteristike, utjecaj užeg socijalnog okruženja (obitelj, vršnjaci), socijalni status i društvene okolnosti.
Psiholozi naglašavaju psihološke i individualne varijable koje direktno ili indirektno određuju nivo društvenog učešća. U psihološkim istraživanjima su potvrđene hipoteze da osobe sa višim samopoštovanjem i unutarnjim fokusom kontrole imaju viši nivo društvenog učešća.
Samoostvareni adolescenti pokazuju veću volontersku i građansku efikasnost, te imaju snažnije težnje da doprinesu razvoju zajednice. U nekim istraživanjima utvrđena je veza građanskog i političkog učešća sa crtama ličnosti. Crta otvorenosti prema iskustvu i ekstrovertnosti obično je povezana sa većim društvenim učešćem. Veći doživljaj političke samoefikasnosti i kompetentnosti, tj. svijesti da se ličnim sposobnostima i akcijama može utjecati na politički sistem, također se pokazao kao važna odrednica nivoa društvenog učešća. Ovaj podatak ukazuje na to da građansko obrazovanje može biti važan faktor za razvoj građanskog učešća jer ono unapređuje doživljaj lične kompetentnosti.

Socijalni psiholozi navode još neke faktore iz domena važnosti socijalnog identiteta i skupne psihologije uopće. Svijest i spoznaja o postojanju eventualnih nepravdi u društvu može da mobiliše mlade ljude da se aktivnije uključe i „isprave nepravdu“. Aktivnije učešće članova zajednice se dešava i ako postoji njihova veća unutarskupna povezanost i osjećaj zajedništva, te privrženost zajednici i društvu u kojem se živi. U nekoliko istraživanja je ustanovljeno da građani pokazuju viši nivo društvenog učešća, ako imaju doživljaj veće povezanosti i poistovjećivanja sa svojom zajednicom. Povjerenje u vladine institucije, te uvjerenje kako one tretiraju građane, liderski stil u društvu, također mogu biti važan faktor aktivnijeg učestvovanja u društvu.

Značajni mogu biti i socijalni makrofaktori, poput migracija, ekonomskog stanja društva, religijske pripadnosti, statusa etničke skupine, te neke konkretnije karakteristike, kao što su spol, dob, obrazovanje i socijalni status obitelji. Osobe sa višim socioekonomskim statusom, kao što su veće obrazovanje i finansijska primanja, aktivnije djeluju u društvu. Takve osobe imaju više potencijala za političko učešće, imaju više socijalnih kontakata, obrazovanja – koje je korisno u procesima građanskog i političkog učešća. Oni se također u većoj mjeri osjećaju dužnim i obaveznim da učestvuju i utječu na političke i društvene procese.

Kako provoditi participativno akcijsko istraživanje (PAR)?

Participativno akcijsko istraživanje je pristup istraživanju, koji je opisan kao ciklični proces, a u kojem su svi akteri ravnopravno uključeni u različitim stadijima istraživačkog procesa, sa namjerom da dođu do odgovora. Participativna akcijska istraživanja (PAR) uvijek se provode kroz oblik skupinog rada, tj. rad PAR istraživačkih skupina, koje omogućava aktivno uključivanje istraživačkih subjekata/objekata u sve procese istraživačkog rada. Što se tiče samog načina provođenja PAR istraživanja, možemo reći da provođenje PAR istraživanja ima nekoliko koraka:

- Okupljanje istraživačke skupine,
- Određivanje teme od zajedničkog interesa koja će biti istražena,
- Planiranje istraživanja i istraživanje teme/problematike,
- Okupljanje Skupine za potporu,
- Razvijanje i provođenje planiranih aktivnosti (Akcijskog plana),
- Predstavljanje rezultata rada,
- Procjena urađenog i osvrt na urađeno.

Pored članova PAR skupine, te Skupine za potporu, bitan učesnik u PAR procesu je i uloga voditelja/ke radionica („usmjerivača“ PAR skupine).

Voditelji/ke radionica

Za kvalitetno provođenje PAR procesa poželjno je da u suradnji sa PAR skupinom rade najmanje dva voditelja/ke, koji će u toku procesa da zamjenjuju uloge onoga koji vodi proces i onoga koji zapisuje bitne momente u toku sastanaka (korisne komentare članova skupine, zapisivanje odgovora tokom diskusije, te prikupljanje informacija koje su korisne za pisanje izvještaja i sl.). Uloga voditelja/ke (onoga koji usmjerava djecu, olakšava proces odlučivanja) u PAR procesu je da:

- savlada metode PAR procesa,
- osnuje PAR skupinu,
- u suradnji sa članovima PAR skupine osnuje Skupinu za potporu,
- vodi sastanke PAR skupine i Skupine za potpora,
- pruža potporu članovima PAR skupine da provedu dogovorene aktivnosti između sastanaka i
- pomaže pri izradi završnog izvještaja projekta.

Voditelji/ke bi trebalo da posjeduju određena iskustva u radu sa djecom (interaktivni pristup), poželjno je da bar jedan dolazi iz lokalne zajednice, poznaje problematiku djece i mladih, te raspolaže sa osnovnim informacijama o praćenju provođenja Konvencije o dječijim pravima u Bosni i Hercegovini.

Voditelji/ke istraživanja imaju zadatak da pripreme izvještaj nakon svakog sastanka skupine (zapisuju podatke i pišu izvještaj). Svaki izvještaj prikazuje proces sastanka skupine, planove za daljnje aktivnosti i dogovore koje je skupina napravila, te procjenu pojedinih sastanaka (da bi se unaprijedio rad na budućim sastancima i pratio rad PAR skupina).

Korisni savjeti za voditelje/ke:

- Fokus je na osnaživanju članova skupine, posredovanju i izgradnji odnosa suradnje između članova PAR skupine;
- Podstiči članove skupine na kritičko razmišljanje i dijalog;
- Nauči članove skupine da pronađu i koriste svoj glas, te da provjere informacije;
- Poštuj mišljenje svakog člana skupine;
- Stvoriti atmosferu timskog rada, radije nego odnos učenik – nastavnik/predavač;
- Pomaži da se ostvari PROCES saradnje među članovima skupine;
- Potraži pomoć ako „zapneš“!!!

1. PAR istraživačke skupine djece/mladih

Rad sa PAR skupinom prolazi kroz nekoliko faza:

- **Odabir članova skupine i određivanje broja članova PAR skupine**

Odabir članova PAR skupine najčešće se provodi u školama koje se odluče na iniciranje PAR procesa, ali i među ostalim mladima koji su zainteresirani za učestvovanje u ovakvom istraživanju.

Iskustva pokazuju da je za odabir članova PAR skupine bitno imati u vidu zastupljenost djece/mladih koji dolaze iz različitih skupina u lokalnoj zajednici, zatim jednak broj dječaka i djevojčica, te obratiti pažnju na razlike u uzrastu članova skupine.

PAR istraživačke skupine djece i mladih inicijalno broje od 10 do 20 članova, da bi se osigurao redovni rad otprilike 15 članova skupine. Prilikom određivanja broja članova, prethodna iskustva pokazuju da često

postoje „putnici“ unutar skupine. Ovaj problem ima različite uzroke, te prilikom odabira članova skupine treba uzeti u obzir i one učenike koji imaju želju da učestvuju u PAR istraživanju, ali su ograničeni različitim razlozima, kao npr. udaljenost od škole do kuće (organizirani prevoz učenika na nivou lokalne zajednice), svestranost učenika – učestvovanje u više vannastavnih aktivnosti, nerazumijevanje roditelja i sl.
Neke od ovih prepreka je moguće riješiti tako što ćemo na početku rada, roditeljima svih učesnika uputiti pismeno obavještenje o tome šta je cilj okupljanja PAR skupine, obaveze članova PAR skupine, te tražiti njihovu suglasnost za učešće djeteta. Treba im ponuditi i mogućnost uključivanja u PAR proces kroz djelovanje u Skupini za potporu.

- Određivanje načina organiziranja i frekvencije sastanaka

Tokom istraživanja PAR skupine se sastaju dva puta mjesečno, svaki sastanak traje od dva do četiri sata, ovisno od zadataka djece i mladih za svaki sastanak (u prosjeku, dva i po sata). Rezultati evalucije nekih PAR istraživanja pokazuju da su u većini slučajeva, djeca/mladi izrazili želju da se češće okupljaju, ali da sastanci traju kraće. Ipak, ova odluka je relativna za svaku PAR skupinu, uzimajući u obzir obaveze svakog člana. U mjestima gdje se PAR metodologija uvodi prvi put, potrebno je zadržati inicijalni broj sastanaka od sedam do deset, ovisno od toga koju dinamiku sama PAR skupina pokaže na početku istraživanja, te također dati više prostora planiranju i primjeni Akcijskog plana.
Moguća rješenja možemo pronaći, tako što ćemo na početku rada PAR skupine (sastanak zainteresirane djece/mladih) zamoliti sve članove da ispune upitnik putem kojeg ćemo dobiti sve informacije o tome kada je najbolje vrijeme za organiziranje sastanaka (dan, vrijeme i trajanje sastanaka).

- Informiranje članova skupine o PAR metodologiji; određivanje načina rada skupine

Kao što je navedeno u prethodnim poglavljima, prilikom okupljanja PAR skupine, potrebno je članove informirati o svrsi i cilju PAR metodologije, njihovim obavezama kao članova istraživačke skupine, te odrediti pravila koja će se koristiti u toku rada, na sastancima.
Na prvom sastanku PAR skupine, članovima je potrebno predstaviti set materijala koji će im pojasniti PAR proces (materijali se nalaze u prilogu). Pojasnićemo PAR skupini da članovi takvih skupina nisu predmet istraživanja nego su istraživači (istraživači-suradnici; Heron, 1996). Njihova iskustva smatraju se stručnim znanjem koje je bitno za zadatke istraživanja, dok drugi odabrani akteri (u ovom slučaju, aktivisti partnerskih NVO) postaju voditelji/ke istraživačkog procesa.

Da bi djeci/mladima bilo lakše da shvate rad unutar PAR skupine, potrebno im je pojasniti da će oni sami određivati načine i pravila rada. Dakle, na prvom sastanku PAR skupine potrebno je donijeti i određena pravila rada, koja će obuhvatiti sljedeće skupine pravila rada:

- Pravila o disciplini (slušati onoga ko govori, praćenje vremena rada i postavljenih pravila, niko neće govoriti više od tri puta ukoliko neki član skupine nije govorio barem jednom, ako neko ništa nije rekao nijednom, pitaćemo ga da nešto kaže);
- Pravila o odlučivanju (načini donošenja odluka – konsenzus, većina članova, te sama skupina donosi odluke ili u suradnji sa voditeljima/kama i sl.);

- Pravila o „rastu“ skupine (npr. da li i na koji način uključiti nove članove skupine);
- Pravila o etičkim pitanjima (međusobno poštovanje unutar skupine, ono što se govori u skupini, ostaje u skupini sl.).

Da bi se izbjeglo „formaliziranje“ PAR skupine, sa članovima se dogovorite i o odabiru imena za skupinu, te posebnih obilježja koja će koristiti za prepoznavanje svoje PAR skupine, prilikom svog predstavljanja u školi, zajednici i zajedničkoj prezentaciji sa ostalim PAR skupinama.
Sa PAR skupinom je korisno napraviti i „Vremensku liniju“ (vidjeti PAR Metode – Vježba „Nit vremena“) trajanja istraživanja, da se neke aktivnosti ne bi „odužile“ i da bi osigurali dovoljno vremena za provođenje svakog segmenta PAR procesa.
Prikupljanje podataka PAR skupine organizirano je:

1. unutar skupine (među članovima skupine),
2. van skupine (među vršnjacima djece/mladih ili osoba koje imaju isto iskustvo kao ostali bitni odrasli akteri).

Unutar skupina, prikupljanje podataka organizirano je kroz redovne sastanke skupina, te kroz diskusije/planove koji će biti dogovoreni na tim sastancima. Ipak, prikupljanje podataka nije jedina ili primarna funkcija rada ovih skupina djece/mladih. Fokus rada za ove skupine je potpora aktivizmu od iniciranih skupina djece/mladih. Prema tome, prikupljanje podataka može biti organizirano kao povremeni osvrt na skupini rad prema predloženim zadacima istraživanja.
Van skupina, prikupljanje podataka provode sami članovi skupina. Ove aktivnosti provode se ukoliko članovi skupine ustanove da im nedostaju informacije o iskustvima, potrebama ili interesima njihovih vršnjaka, a koje su im neophodne za usmjeravanje daljnjeg rada. Uz potporu voditelja/ke, oni sami pripremaju, provode i analiziraju takve „vježbe prikupljanja podataka“ (npr. intervjuiranje ili anketiranje vršnjaka, analizom medija ili prikupljanjem povratnih informacija koje će dobiti tokom i nakon prezentacije svojih planova aktivnosti u zajednici/školi).

2. Planiranje istraživanja i istraživanje teme/problematike za fokus aktivnosti

Na osnovu prikupljenih podataka i dobivenih rezultata, istraživačka skupina će odrediti prioritetne zadatke i daljnji fokus istraživanja. U ovoj fazi PAR procesa moramo biti na oprezu da se ne bavimo nebitnim pitanjima, da do sitnica ne istražujemo nebitne aspekte problema, da ne zanemarujemo PAR metode, da ne zanemarujemo mišljenja članova skupine, te da se ne prepustimo jednostavnim zaključcima.
Potrebna su dva do tri sastanka za identificiranje fokusa istraživanja. S obzirom na to da je djeci/mladima, na početku, potrebno više vremena da shvate kojim se to aktivnostima mogu baviti, koje su aktivnosti realne i u skladu sa mogućnostima njihove skupine, u okviru ova dva do tri sastanka potrebno je iscrpiti sve ideje članova skupine i ostaviti im dovoljno prostora da slobodno progovore o onim problemima za koje ONI smatraju da su prioritetni i ostaviti im mogućnost da uz pomoć voditelja/ke i PAR metoda u što kraćem periodu odaberu fokus aktivnosti (npr. Matrica prioriteta).

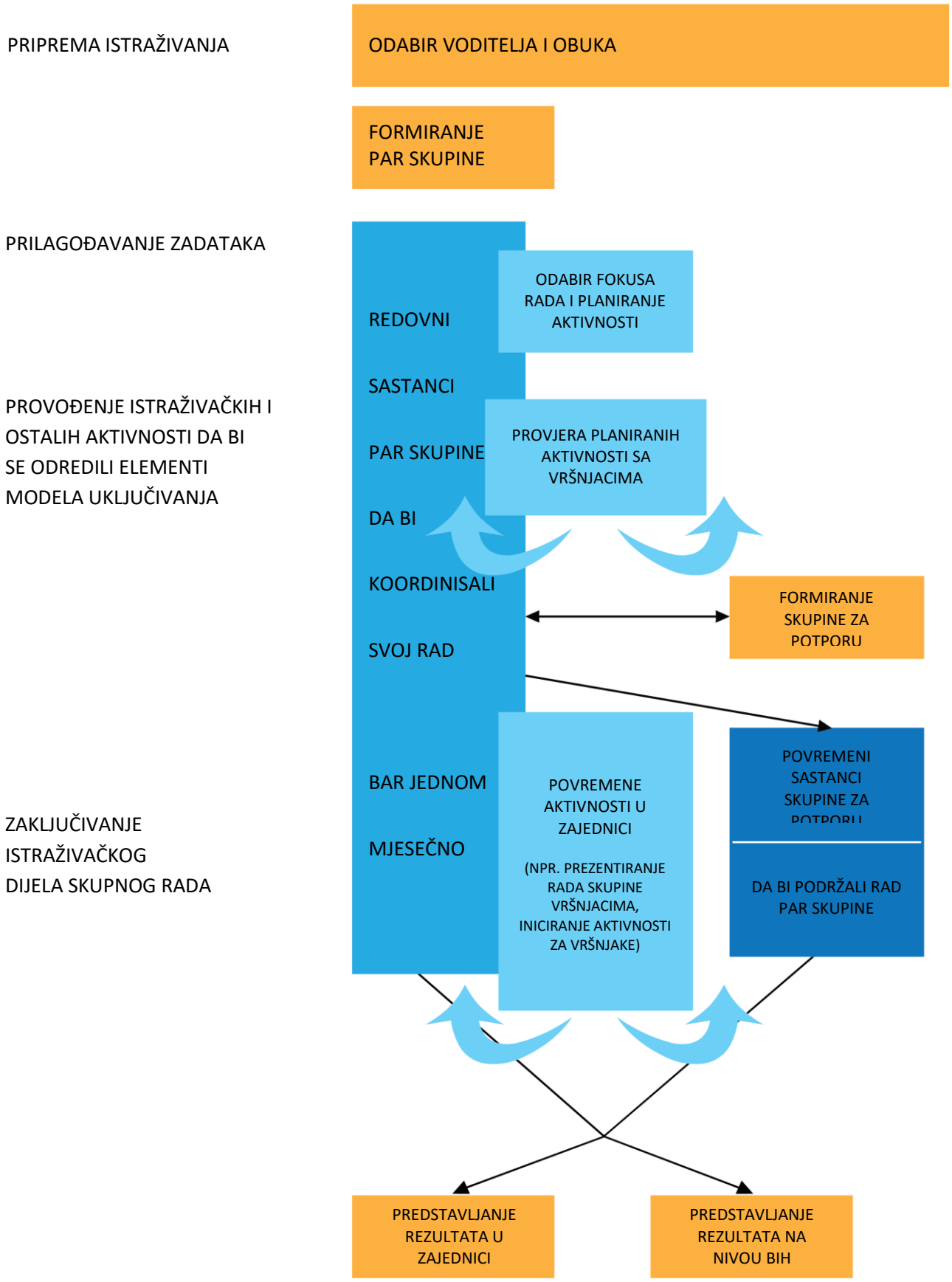
PRIPREMA ISTRAŽIVANJA
ODABIR VODITELJA I OBUKA
FORMIRANJE PAR SKUPINE
PRILAGOĐAVANJE ZADATAKA
REDOVNI SASTANCI PAR SKUPINE DA BI KOORDINISALI SVOJ RAD
ODABIR FOKUSA RADA I PLANIRANJE AKTIVNOSTI
PROVOĐENJE ISTRAŽIVAČKIH I OSTALIH AKTIVNOSTI DA BI SE ODREDILI ELEMENTI MODELA UKLJUČIVANJA
PROVJERA PLANIRANIH AKTIVNOSTI SA VRŠNJACIMA
FORMIRANJE SKUPINE ZA POTPORU
BAR JEDNOM MJESEČNO
POVREMENE AKTIVNOSTI U ZAJEDNICI
(NPR. PREZENTIRANJE RADA SKUPINE VRŠNJACIMA, INICIRANJE AKTIVNOSTI ZA VRŠNJAKE)
POVREMENI SASTANCI SKUPINE ZA POTPORU
DA BI PODRŽALI RAD PAR SKUPINE
ZAKLJUČIVANJE ISTRAŽIVAČKOG DIJELA SKUPNOG RADA
PREDSTAVLJANJE REZULTATA U ZAJEDNICI
PREDSTAVLJANJE REZULTATA NA NIVOU BIH

Savjeti za voditelje:

Za svaku temu koju odaberete, morate znati:

- Opis teme, Obrazloženje važnosti teme, Evaluaciju teme.

Pri tome se morate voditi sljedećim pitanjima, da biste znali da planirate aktivnosti koje su realne:

- Da li znamo ko će ostvariti te aktivnosti?
- Da li imamo dovoljno resursa za te aktivnosti?
- Da li su to aktivnosti koje su u skladu sa ciljem istraživanja?
- Kome se možemo obratiti za pomoć u Skupini za potporu, drugim „bitnim“ akterima iz škole i lokalne zajednice?
- Koristite se „Velikim pomagačima“ da bi što više podstakli djecu na kritičko razmišljanje!!!

3. Okupljanje Skupine za potporu

Paralelno sa radom PAR skupine, inicira se i tzv. Skupina za potporu. Ova skupina ima za svrhu uspostavljanje suradnje djece/mladih iz PAR skupine sa „bitnim“ odraslim članovima zajednice (osobe koje svojim djelovanjem, a zahvaljujući funkciji i/ili ulozi koju imaju u društvu mogu da podrže i doprinesu realiziranju planiranih aktivnosti djece/mladih), da bi pružili potporu inicijativama djece i mladih (kao „saveznici“ djece). I ova skupina ima otprilike 10 do 20 članova, uključujući:

1. predstavnike PAR skupine djece/mladih (trećina članstva Skupine za potporu),
2. predstavnike „bitnih“ odraslih aktera koji imaju interesa da učestvuju u istraživanju (npr. direktori škola, pedagozi, roditelji, predstavnici lokalne privrede, predstavnici lokalne samouprave – dvije trećine članstva).

Prijedloge za članstvo u Skupini za potporu daju djeca/mladi – članice i članovi PAR skupine i voditelji/ke, a na osnovu planiranih aktivnosti djece/mladih. Poneki, potencijalno „bitni“, članovi (npr. članovi općinske Komisije za mlade, načelnici općina) možda neće biti zainteresirani da učestvuju u Skupini za potporu. Međutim, ne treba ih potpuno zanemariti, jer su razlozi za neučestvovanje ponekad opravdani preopterećenošću drugim obavezama u lokalnoj zajednici, te ih treba redovno obavještavati o procesu rada (pismenim putem ili organiziranjem predstavljanja rada PAR skupine).
Kriterij za članstvo zasnovan je na INTERESU pojedinih odraslih aktera za učestvovanje u ovakvom istraživanju, a ne (samo) njihova funkcija/uloga u društvu. Predstavnici medija također mogu biti članovi Skupine za potporu i pratiti rad PAR skupina.

Prvi sastanak Skupine za potporu provodi se na isti način, gdje sama djeca/mladi izlažu o PAR procesu, zadacima istraživanja, planiranim aktivnostima, te predloženim mogućnostima suradnje sa odraslima. Treba imati u vidu da je ova skupina jako bitna za održavanje motivacije i dinamike rada PAR skupine. Mnoga djeca/mladi su u prijašnjim istraživanjima navodila da je mogućnost suradnje sa odraslima jedna od stvari koja im se najviše svidjela prilikom provođenja PAR procesa.

Savjeti za voditelje:

- Iako je Skupina za potporu bitan dio provođenja PAR procesa, iskustva pokazuju da se zahtjevi prema Skupini za potporu moraju zasnivati na konkretnim prijedlozima i zahtjevima za pomoć (npr. iskoristiti skupinu za ugovaranje sastanaka sa predstavnicima lokalnih vlasti, za prikupljanje podataka kome se možemo obratiti za materijalnu i finansijsku potporu i sl.).
- Dovoljno je na početku procesa imati jedan sastanak Skupine za potporu, a ostale planirane sastanke predvidjeti za period provođenja planiranih aktivnosti, te ih pismeno obavještavati o napretku istraživanja.

4. Razvijanje i provođenje planiranih aktivnosti

Akcijski plan provođenja aktivnosti treba da sadrži sve one aktivnosti koje PAR skupina označi kao neophodne za pozitivan ishod PAR istraživanja.
Pri razvijanju i provođenju Akcijskog plana neophodno je da imate odgovore na pitanja ostavljena u fazi „Planiranja i provođenja istraživanja problematike za fokus aktivnosti“. Bitno je pratiti i vremensku liniju određenu na početku rada s ciljem određivanja i vremenskog planiranja aktivnosti PAR procesa. Za ovu fazu razvijanja, u prosjeku je potrebno dva do četiri sastanka, s tim da provođenje Akcijskog plana počinje u onom trenutku kada se počne sa provođenjem prve određene aktivnosti, tako da proces razvijanja i primjene Akcijskog plana traje od šest do osam sastanaka, bez sastanaka sa Skupinom za potporu.

5. Predstavljanje rezultata rada (u zajednici, školi i sl.)

Kroz razgovor sa članovima PAR skupine treba sačiniti spisak osoba koje ćete pozvati na prezentaciju, te uz dogovor odrediti na koji način će ti pozivi biti upućeni (pozivnice, pismeno obraćanje, kroz medije, na oglasnim pločama u školi, kroz Vijeće roditelja, Skupinu za potporu i sl.). Bitan kriterij odabira zvanica na prezentaciju je i odgovor na pitanje: „Šta očekujemo od prezentacije i osoba koje pozovemo?“.
Prezentacija rada treba da u kratkom izlaganju (ne duže od 15 minuta) sadrži sve bitne momente PAR procesa. U toku izrade prezentacije treba se voditi konkretnim koracima koje smo preduzimali prilikom pripreme, razvijanja i provođenja Akcijskog plana. Isto tako, treba da pojašnjava cilj i svrhu predstavljenog rada, kao i prijedloge za nastavak rada, sa jasno definiranim potrebama i prijedlozima.

6. Evaluacija i osvrt na urađeno

Analiza podataka provodi se sa članovima skupina, ali kroz potporu voditelja/ke istraživanja. Skupini sastanci koriste se da bi se protumačili podaci i istražili načini na koji će oni utjecati na daljnji rad. Voditelji/ke pomažu članovima PAR skupine i Skupine za potporu da bi se osvrnuli na odnos njihovog rada i zadataka ovog istraživanja. Priprema analize i diskusije rezultata može se oslanjati na kvalitativne i kvantitativne metode analize podataka.
Procjena PAR procesa se vrši na osnovu zadataka postavljenih na početku istraživanja i na osnovu prikupljenih podataka tokom istraživanja. Procjena se odnosi na PAR proces proveden od PAR skupine, a koji prati stvaranje i djelovanje PAR skupine i Skupine za potporu, načine određivanja problematike/fokusa aktivnosti, načine razvijanja i provođenja Akcijskog plana i rezultate dobivene na kraju PAR procesa.

Nakon analize procjene dolazimo do preporuka za budući rad.

Preporuke uključuju odgovore na sljedeća pitanja i rezultate osvrta djece i odraslih na učestvovanje u PAR procesu:

- Koje su prepreke koje treba otkloniti na putu svrsishodnog učestvovanja djece/mladih u zajednici?
- Definiranje osnovnih koraka u vezi sa osnaživanjem djece, mladih i „bitnih“ odraslih aktera da bi se ostvarilo svrsishodnije uključivanje djece i mladih u njihovim zajednicama?
- Identificiranje prakse koja može osigurati održivost uključivanja djece i mladih u njihovim zajednicama.
- Prijedlozi za poboljšanje slične buduće prakse uključivanja djece/mladih u istraživanje.
- Prijedlozi djece i odraslih u vezi sa poboljšanjem suradnje djece/mladih i odraslih.

Metode u participativnim akcijskim istraživanjima

Već smo ranije naveli da se diskusije unutar PAR skupine usmjeravaju PAR metodama. Ono što je važno jeste da je PAR proces okarakteriziran kao učestvovanje. Voditelji/ke imaju zadatak da daju glas onim članovima lokalne zajednice koji do sada nisu imali priliku da se njihov glas čuje. Postoje mnoge metode i pristupi za participativnu procjenu. U toku vašeg rada imaćete mogućnost da razvijete vlastite pristupe, prilagođavajući i odabirući metode u toku procesa rada.

Sljedeće navedene PAR metode su predstavljene da bi imali bazu za početak rada. Trebaćete ih prilagođavati i uklopiti u strukturu PAR skupine, lokalnoj zajednici i drugim karakteristikama učesnika u PAR procesu. PAR metode se, grubo rečeno mogu podijeliti u dvije skupine, i to metode koje nam koriste u prvom dijelu PAR procesa, kada se bavimo istraživanjem i odabirom fokusa daljnjeg rada, i one metode koje nam koriste za planiranje, razvijanje i provođenje aktivnosti kroz Akcijski plan.

1. MOJI VELIKI POMAGAČI

…ako zapnete u radu, prisjetite se pitanja koja mogu skupinu podstaći na daljnju diskusiju, pogotovo na uzročno-posljedične veze o temi o kojoj razgovarate…

PITANJA:

Šta? Kada? Gdje?
Ko? Zašto? Kako?

2. ULOGA „ĐAVOLJEG ADVOKATA“

Ovaj metod treba članove skupine natjerati da se preispitaju da li imaju kakvih sumnji da je doneseni zaključak onaj koji najbolje odražava rad skupine i različite razmotrene aspekte problema.

Drugim riječima, služi da bi se saznalo da li ono što istražujemo i učimo zaista predstavlja ono što je bitno za cilj istraživanja i što je iskustvo članova skupine.

Kako se koristi?

- Svi članovi skupine treba na početku rada da se slože da će koristiti ovu metodu.

ZA ŠTA SE KORISTI?

Ovaj metod poželjno je koristiti tokom svake diskusije i analize. On omogućava da se smanji efekat nedostatka kritičnosti članova skupine. Takav nedostatak kritičnosti se može razviti ako:

- jedan ili dva člana dominiraju skupinom i nameću svoja mišljenja,

- Izabrati jednog do dva člana skupine koji će biti „đavolji advokati“. Pored njih, i ostali članovi skupine imaju dužnost da, ukoliko smatraju to kao neophodno, postanu „đavolji advokati“.
- U tom slučaju, ukoliko se svi počinju slagati s određenim zaključkom, a nisu dovoljno pažnje posvetili drugim mogućnostima, „đavolji advokat“ nameće alternativnu opciju i/ili traži dodatna objašnjenja koja potkrepljuju doneseni zaključak.

- zatim, ako se članovi skupine dobro slažu i prihvataju mišljenja jedni drugih. Ovakvo stanje je poželjno postići, ali može dovesti i do toga da se mišljenja prihvataju bez puno diskusije o tome da li su neki zaključci stvarni, izvodljivi, da li su istraženi svi mogući alternativni zaključci itd…

TRAJANJE

Neodređeno. Ova metoda se može koristiti bilo kad tokom diskusije.

NAJVEĆI OSLONAC – KORIŠTENJE PITANJA, VELIKIH POMAGAČA. Npr. tokom prezentacije zaključaka malih skupina, dvije manje skupine ostaju izvan procesa da bi tokom prezentacije imala ulogu „đavoljeg advokata“. Tokom prezentacije postavljaju pitanja izlagačima kojima pokazuju da smatraju kako su prijedlozi ili zaključci koje iznose „krivi“, „u suprotnosti jedan s drugim“, „zbunjujući“, „neiskreni“, „netačni“ itd. Druga skupina treba da bude skupina potpore izlagačima. Oni moraju osigurati da i izlagači i „đavolji advokati“ mogu reći sve što misle o pitanju koje se izlaže. Pored toga, oni se moraju pobrinuti da „đavolji advokati“ „ne progutaju“ izlagače. Nominovani zapisničar/zapisničari vode zapisnik i o iznesenom i o „nježnim ubodima“ „đavoljih advokata“.

3. VRTLOG IDEJA – BREJNSTORMING

Kako se koristi?

- Odlučite se za temu,
- Imate veliki komad papira (za table za pisanje) na koji ćete pisati ideje članova skupine,
- Zamolite članove skupine da iznesu ideje,
- Zabilježite ideje članova skupine,
- Nakon brejnstorminga, ideje se mogu grupirati po temama,
- U toku provođenja ove metode da biste članove skupine podstaknuli na kreativniji i otvoreniji način razmišljanja, koristite se i „Velikim pomagačima“.

ZA ŠTA SE KORISTI?

- omogućava da se brzo pripremi lista pitanja i/ili tema za kasniju diskusiju, sortiranje i postavljanje prioriteta kroz zajednička mišljenja skupine,
- često se koristi na početku rada,
- može se koristiti kad zapnete ili kad hoćete određeno pitanje razmotriti iz drugog ugla.

TRAJANJE

Otprilike 30 minuta.

SREDSTVA I POMAGALA

Papir za tablu za pisanje, markeri.

4. MAPIRANJE

Kako se koristi?

- Skupina unosi prepoznatljive elemente koji određuju temu mape (škole, vjerske ustanove, okupljališta mladih…).
- U mapu se zatim unosi tema koju istražujete.
- Mapa se koristi da bi simulirala diskusiju i da se ponude rješenja problema.

Napomena!!!
Vizualni simboli koji će se koristiti u mapi se mogu unaprijed dogovoriti. U tom slučaju, unaprijed se pripremi legenda simbola. Mapa se može primijeniti i za druge situacije, npr. prikaz nekoga ko je blizak timu ili ko im pomaže da urade određene stvari.

Primjeri korištenja mape:

- Mjesta gdje se mladi druže,
- Mjesta gdje se mladi mogu obratiti za pomoć.

ZA ŠTA SE KORISTI?

Da bi se pripremila mapa zajednice, organizacije, bitnih pitanja.

TRAJANJE

40 do 60 minuta.

SREDSTVA I POMAGALA

Veliki papir ili papir za tablu, markeri, bojice.

5. PAUKOVA MREŽA

Kako se koristi?

- Počinjete od centralnog pitanja/teme/problema – napišite je na komadić papira i stavite na vrh velikog papira.
- Napravite brejnstorming (vrtlog ideja) o pitanjima koja su povezana sa centralnom temom.
- Napišite svako pitanje na komadić papira ili na stikere (post it naljepnice); stavite ih sve na papir.
- Kada postavite sva pitanja na papir, diskutirajte o tome koja od navedenih pitanja su bliža/dalja od središnje teme, odnosno jedno od drugog.
- Zatim identificirajte i povežite ostala pitanja i načine na koji su povezani.
- Nastavite dok ne iscrpite sve veze.

ZA ŠTA SE KORISTI?

- Da bi se razvile ideje i veze među njima u mrežu povezanih tema/ideja,
- Može se raditi u velikoj skupini i malim skupinama,
- Sličnosti i razlike mogu ukazati na bitna pitanja koja treba dodatno da razmotrite.

TRAJANJE

60 do 90 minuta.

SREDSTVA I POMAGALA

Papir za table za pisanje, A4 papir (za brejnstorming može se koristiti i papir za table za pisanje), markeri.

6. ŠTA ZNAMO/MISLIMO O...

Priprema: Na osnovu dosadašnjih rezultata PAR istraživanja napravite određeni broj kartica sa kratkim opisom/navodima u vezi sa određenim pitanjem/temom ili temama koje obrađujete.

ZA ŠTA SE KORISTI?

Za provjeru razmišljanja i/ili znanja o određenom pitanju (npr. o rizičnom ponašanju).

TRAJANJE

60 minuta.

SREDSTVA I POMAGALA

Papir za tablu za pisanje, A5 kartice, flomasteri.

Način provođenja:

- Podsjetite učesnike na temu koju obrađujete i na razloge za obrađivanje navedene teme. Vježba se može provoditi ili sa velikom skupinom ili u manjim skupinama. Ovisno od vašeg izbora, podijelite skupinu u četiri manje skupine ili nastavite s vježbom.
- Na zid ili pod postavite tri kartice sa sljedećim natpisima: „Djeca/mladi upoznati sa ovom temom“, „Djeca/mladi nisu upoznati sa ovom temom“ i „Trebam više informacija“.
- Podijelite pripremljene kartice skupini i zamolite ih da postignu dogovor u koju kategoriju spada svaka od pojedinih kartica.
- Kada svaka kartica bude postavljenja u odgovarajuću kategoriju, raspravite o razlozima zašto se svaka od pojedinih kartica nalazi u određenoj kategoriji. Ukoliko ste vježbu realizirali radom u malim skupinama, zamolite svaku skupinu da prvo postavi svoje kartice na odgovarajuće mjesto na zidu, a tek onda počnite razgovor. Posebnu pažnju posvetite nesuglasicama oko toga koja kartica spada u koju kategoriju. Zabilježite sve razloge koje skupina navede za stavljanje određene kartice u određenu kategoriju.
- Nakon toga, sve kartice koje se nalaze u kategoriji „Djeca/mladi upoznati sa ovom temom“ razvrstajte pod sljedeće kategorije: „Znaju puno“, „Znaju dovoljno“, „Znaju malo“. Razmotrite zašto se svaka od pojedinih kartica nalazi u određenoj kategoriji.

Vježbu možete završiti tako što ćete sa skupinom raspraviti o tome na koji način možemo povećati znanje, s posebim osvrtom na one teme koje su se našle u kategoriji „Znaju malo“.

7. IDEALNO/STVARNO

Kako se koristi?
Počnite kao sa brejnstormingom – zamolite skupine da kažu šta su idealni izvori informacija o određenoj temi. Napravite na brzinu listu odgovora na velikom papiru, pod nazivom „Idealno“. Zatim ih zamolite da navedu šta je stvarno stanje – ove informacije napišite pod nazivom „Stvarno“.

Koristite VELIKE POMAGAČE da dobijete detalje o idealnom.

Posebno označite one ideje koje se pojavljuju na obje liste. Koristite velike pomagače da ustanovite kako i zašto je nešto i idealno i stvarno. Saznajte detalje, npr. ako je internet naveden na idealnoj listi, pitajte: „Kakvu biste vi stranicu posjetili? Po čemu se ona razlikuje od ostalih? Šta bi vas privuklo baš toj stranici? Kakve informacije očekujete na toj stranici?“ PRIKUPITE ŠTO VIŠE INFORMACIJA!!!

ZA ŠTA SE KORISTI?
Korisna za učenje o tome koje sve informacije postoje o određenoj temi (stvarno) i šta učesnici žele da znaju (idealno). Dobra metoda za određivanje moguće strategije.

TRAJANJE
45 minuta.

SREDSTVA I POMAGALA
Papir za table za pisanje, markeri.

8. ANALIZA AKTERA

Ko su akteri?
Osobe/institucije koje imaju udjela u određenom pitanju, odnosno:

- Osobe/institucije koje pogađa određeno pitanje,
- Osobe/institucije koje imaju utjecaja na određeno pitanje,
- Osobe/institucije zainteresirane za određeno pitanje.

Postoje:

- Unutarnji akteri (članovi određene organizacije ili zajednice),
- Vanjski akteri (mediji, donatori…).

Napomena: vježba se može i unaprijed pripremiti, tako što ćete unaprijed pripremiti dijagram kojim ćete učesnicima omogućiti da sačine dijagram aktera.

ZA ŠTA SE KORISTI?
- korisna metoda za planiranje, npr. gdje otići da bi se dobile konkretne informacije.

Bitno je razumjeti ko su akteri u odnosu na određeni problem, kao i odrediti koliko su utjecajni, pogotovo kada je riječ o složenim pitanjima, gdje može biti više aktera.

TRAJANJE
30 do 50 minuta.

SREDSTVA I POMAGALA
Papir za tablu, markeri.

Kako se koristi?
Voditelj/ka zamoli skupinu da:

- odredi ko je pogođen određenim problemom/koga se tiče taj problem/izazov,
- odredi ko može utjecati na rješenje problema/izazova (na pozitivan i na negativan način),
- odredi ko još može imati interesa za ovo pitanje (npr. mediji...).

Ovi podaci se mogu napisati na papir kao lista ili se mogu grafički prikazati. Nakon što se sačini lista, možete koristiti Venov dijagram da bi se stvorila vizualna prezentacija aktera koji su najbitniji za određeno pitanje.

Primjer dijagrama koji možete koristiti da bi se sačinila lista aktera

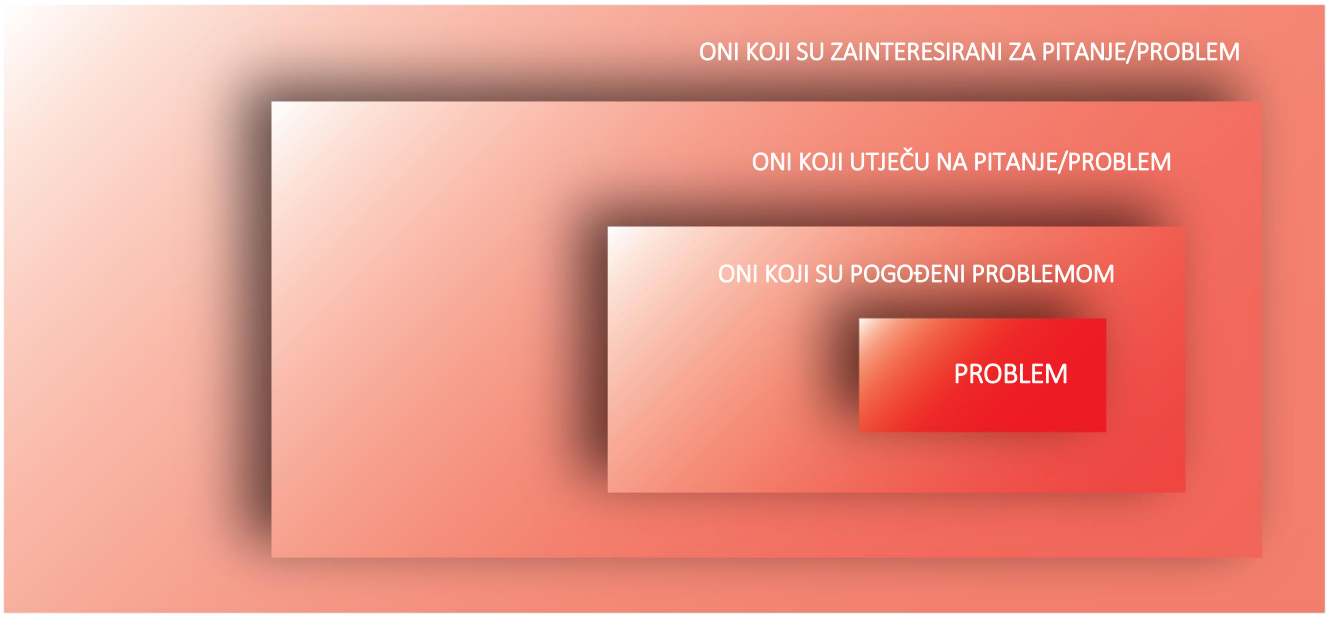

9. DRVO PROBLEMA (ZAJEDNIČKA ANALIZA SITUACIJE)

Način korištenja:

1. Razvijte definiciju problema.

Voditelj/ka započinje rad tako što će karticu sa napisanim problemom staviti na sredinu površine gdje ćete razvijati drvo (npr. na zidu ili na podu – ako je riječ o manjoj skupini). Na kartici će problem biti ispisan ili nacrtan. Crtež treba odražavati negativno stanje stvari (npr. nedostatak mjesta za dječju igru u lokalnoj zajednici). Pokušajte izbjeći da problem definirate samo kao nedostatak određenog rješenja (npr. nedostatak obrazovanja o dječjim pravima) ili tako da definicija ukazuje na uzroke ili rezultate problema (npr. nedostatak mjesta za dječju igru je posljedica nepoznavanja mogućnosti u lokalnoj zajednici, školi...).

2. Odredite važnije uzroke problema:
   a) Zamolite članove skupine da odrede važnije uzroke/događaje koji dovode do problema. Da biste im pomogli da odrede uzroke, pitajte skupinu zašto postoji navedeni problem.
   b) Zamolite članove skupine da zapišu uzroke na kartice i da ih, ako je moguće, poredaju u niz sa jedne strane predstavljenog problema.
   c) Za svaki problem, voditelj/ka treba upitati članove skupine: „Na koji način ovaj uzrok dovodi do problema?“.
   d) Zapišite sve podatke koje vam pruže učesnici.
3. Određivanje stvarnih uzroka problema:
   a) Voditelji/ke će zatim zamoliti učesnike da za svaki navedeni uzrok odrede niz događaja koji dovode do problema.
   b) Za svaki važniji uzrok (A), voditelj/ka treba postaviti pitanje „Šta (B) sve dovodi do A?“, zatim „Šta sve dovodi do B šta dovodi do A?“, a zatim „Šta dovodi do toga?“. Neka od navedenih pitanja/događaja/ iskustava mogu biti i uzrok i posljedica problema.
   c) Nastavite sa ovakvim pitanjima za svaki važniji uzrok koji dovodi do problema.
   d) Zamolite učesnike da dogovorom naprave niz događaja za svaki važniji uzrok. Po završetku ovog procesa, treba da imate kompletiran dijagram poput onog koji se nalazi na sljedećoj stranici.
4. Određivanje najvažnijih stvarnih uzroka:
   a) Kada kompletirate drvo problema, skupina treba odrediti stvarne uzroke problema među onima koji su prikazani kao važniji uzroci. Zamolite učesnike da poredaju uzroke po važnosti.
   b) Zamolite ih da vam navedu razloge zašto neke uzroke smatraju važnijima od ostalih (zapišite navedene razloge).
5. Određivanje najvažnijih stvarnih uzroka je važno, ali može biti i promjenljivo:
   a) Za svaki uzrok razmislite da li je promjenljiv ili ne.
   b) Podijelite sve uzroke u dvije skupine – one koje je najlakše promijeniti i one koji se najteže/najmanje mijenjaju.
   c) Zamolite skupinu da predlože aktivnosti koje se odnose na skupine stvarnih uzroka koje je najlakše promijeniti.

ZA ŠTA SE KORISTI?

- Određivanje važnih uzroka problema mladih koje istražujete, kao i glavnih (stvarnih) uzroka problema,
- Šire razmišljanje mogućih i stvarnih uzroka problema,
- Predstavljanje složenosti problema,
- Da se akcioni plan usmjeri prema stvarnim uzrocima, a ne prema simptomima.

TRAJANJE

60 do 90 minuta.

SREDSTVA I POMAGALA

A5 kartice, flomasteri, sveske, papir za table za pisanje.

Napomena za istraživače:

Izrada drveta problema može biti suviše složena, a može i demoralirati skupinu. Da biste razmislili o tome šta je moguće napraviti, pokušajte upotrijebiti Matricu važnosti i mogućnosti ili Matricu prioriteta.

PRIMJER DRVETA PROBLEMA

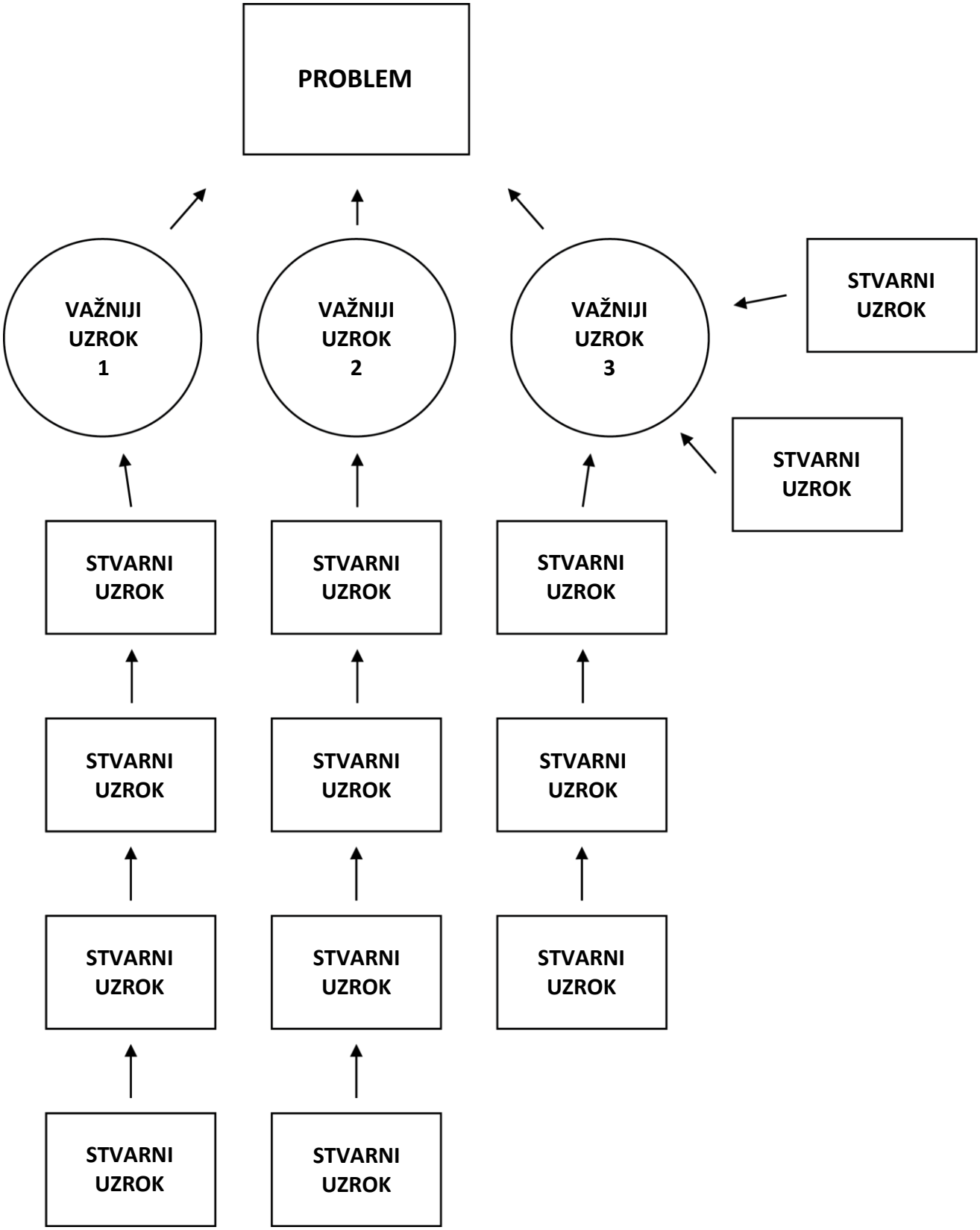

10. ANALIZA PREDNOSTI, NEDOSTATAKA, MOGUĆNOSTI I OGRANIČENJA

Način provođenja:

1. Objasnite učesnicima sljedeće četiri kategorije:

Prednosti: Sve ono što je uspjelo, ono što ćeš ponosno reći drugima, ono čime se voliš hvaliti. Prednosti su najbolji aspekti bilo koje situacije, pitanja ili osobe.

Nedostaci: Sve ono što nije baš uspjelo, stvari koje bi najradije da niko ne sazna. Nedostaci su slabiji aspekti bilo koje situacije, pitanja ili osobe.

Mogućnosti: Prostor za pozitivne promjene, uzimajući u obzir prednosti i nedostatke. Mogućnost za poboljšanje određene situacije/pitanja.

Ograničenja: Ono što nas sprečava da ostvarimo mogućnosti. Ono što sprečava promjenu. Neka ograničenja se mogu prevazići, a neka ne.

2. Napravite na tabli matricu sa četiri stuba. Na vrh matrice napišite pitanje kojim se bavite (ako se bavite samo jednim pitanjem) ili sa strane (ukoliko ćete ovim metodom razmotriti nekoliko pitanja). Ostavite prostora da zapišete crtice navoda iz diskusije.

ZA ŠTA SE KORISTI?

- Skupljanje podataka i procjenu provedenih akcija/aktivnosti u zajednici,
- Razumijevanje prednosti i nedostataka određenog pitanja/situacije,
- Određivanje osnova za pregovaranje.

TRAJANJE

60 do 120 minuta.

SREDSTVA I POMAGALA

Papiri i olovke ili tabla za pisanje i markeri.

3. Zamolite učesnike da navedu glavne prednosti navedenog pitanja i zapišite njihove odgovore u odgovarajući stubac u matrici.

4. Isto učinite i sa ostalim kategorijama, s tim da za svaku od njih treba iscrpiti sve moguće odgovore.

Drugi način provođenja je da odredite prednost, zatim odgovarajući nedostatak itd. Učesnici mogu imati različito mišljenje o određenom pitanju i navoditi protivrječne karakteristike. U tom slučaju, voditelj/ka treba pomoći skupini da jednoglasno donese odluku (što iziskuje duži razgovor/raspravu). U matricu treba da unesete samo one karakteristike oko kojih je postignut jednoglasan dogovor.

11. PLANIRANJE AKTIVNOSTI

Način provođenja:
Na tabli/velikom papiru nacrtajte sljedeću tabelu:
Napravite nekoliko A4 kopija, ukoliko hoćete da ovaj metod realizirate kroz rad u malim skupinama.

Akcijska izjava:
Naziv odabrane teme za fokus daljnjih aktivnosti.

ZA ŠTA SE KORISTI?

Određivanje sljedećih koraka u radu i za razradu detaljnog plana aktivnosti.

TRAJANJE

60 minuta.

SREDSTVA I POMAGALA

Tabla i markeri.

Akcijska strategija:

Koga još uključiti u provođenje	Neophodni podaci	Neophodni resursi	Glavne aktivnosti	Odgovorna osoba	Datum	Glavna kontakt osoba	Sljedeći sastanak

Zamolite članove skupine da ispune tabelu da bi odredili i objasnili sljedeće korake koje treba da naprave. Za svaku predloženu aktivnost treba da ispune posebnu tabelu.

12. MATRICA ZA OSVRT NA RAD

Način provođenja:

1. Napravite tabelu sa naredne stranice i postavite je na mjesto gdje je svi mogu vidjeti i fasilitirajte proces osvrta na rad koji ste do tada radili ili na određene prikaze slučaja s kojima su upoznati članovi vaše skupine.

2. Na početku rada naglasite da ne postoji savršeni ili idealni PAR. Bitno je da se stalno trudite da poboljšate svoje aktivnosti.

ZA ŠTA SE KORISTI?

Osvrt na prijašnja iskustva i aktivnosti, analizu prikaza slučaja, praktičan prikaz toga da ne postoji savršen/idealni PAR i za razvoj diskusije o tome šta su prednosti i poteškoće korištenja participativnog procesa u raznim okolnostima.

TRAJANJE

120 minuta.

SREDSTVA I POMAGALA

Markeri, veliki papir.

Proces	Učestvovanje Ko je bio uključen? Ko treba (je trebalo) da bude uključen? Kako treba (su trebalo) da budu uključeni?	Metode i instrumenti Kako je provedena aktivnost? Kako se može poboljšati?
1.a. Određivanje skupine problema ili problema koji pogađaju djecu/mlade		
1.b. Određivanje PAR područja (preliminarnih „glavnih problema“)		
2. Određivanje učesnika (unutar pogođenih skupina djece/mladih)		
3. Analiza i razumijevanje problema i njihovih uzroka u lokalnom kontekstu		
4. Određivanje mladih i starijih učesnika koji su neophodni da se postignu promjene (više nivoa i vrsta)		
5.a. Određivanje ukupne strategije na osnovu analize problema i podataka prikupljenih istraživanjem		
5.b. Odabir načina (za promjenu ponašanja, uključivanje djece/mladih, odnos odraslih, medija)		
6. Provođenje Akcijskog plana		
7. Procesi za procjenu, osvrt, učenje i poboljšanje		

13. KRATKA EVALUACIJA

Način provođenja:

1. Na papiru napravite dvije kolone. Naslov prve je: „Šta smo dobro uradili / Šta je dobro prošlo?“, a druge: „Šta možemo poboljšati?“.
2. Zamolite skupinu da se fokusira na prvo pitanje i napravite brejnstorming odgovora na ovo pitanje. Zapišite odgovore na papir. Nemojte u tom trenutku previše o tome diskutovati.
3. Kada iscrpite listu odgovora na to pitanje, zamolite skupinu da razmisli o tome šta možete popraviti. Zapišite odgovore na papir.
4. Kada skupina iscrpi obje liste odgovora, pokrenite kraću diskusiju o odgovorima. Dobivene odgovore možete iskoristiti za planiranje narednog sastanka.

ZA ŠTA SE KORISTI?

Procjenu šta skupina dobro radi, a šta bi se trebalo popraviti.

TRAJANJE

60 minuta.

SREDSTVA I POMAGALA

Papir za table i markeri.

5. Zahvalite članovima skupine za njihov trud i rad i za njihove preporuke.

Varijacija provođenja metode: Da biste dobili anonimne povratne informacije, možete zamoliti učesnike da zapišu odgovore na ova dva pitanja. Pokušajte izvršiti procjenu na oba načina, jer svaki od ovih načina omogućava uvid u različite vrste informacija.

Pored pobrojanih PAR metoda koje će vam koristiti za usmjeravanje PAR procesa i dinamike rada PAR skupine, postoji još nekoliko metoda koje svakako treba uzeti u obzir, a koje predstavljaju i kreativan način istraživanja i prikazivanja dostupnih podataka.

NVO „Genesis Project"
Banja Luka

Priručnik za sve one koji žele širiti mir i graditi društvo suradnje, poštovanja i tolerancije

Izdavač
NVO „Genesis Project"
Kalemegdanska 20
78000 Banja Luka
www.genesisbl.org

Stručni suradnici
Prof. dr. Ivana Zečević
Prof. dr. Srđan Dušanić
Branka Ivanović, psiholog

Lektor
Danijela Vasić

Grafička priprema
Draško Stojčević

Septembar, 2018

Ova publikacija je realizirana u okviru projekta Ujedinjenih nacija „Dijalog za Budućnost", koji zajednički provode UNICEF, UNESCO i UNDP. Stavovi i mišljenja u ovoj publikaciji nisu nužno službeni stavovi i mišljenja Ujedinjenih nacija niti agencija koje provode ovaj projekat.

dijalog za budućnost
Ujedinjene nacije